

772.

NAISET TYÖNTEKIJÖIKSI PERINTEISILLE MIESTEN ALOILLE

**-Diskurssianalyttinen tutkimus
naisopiskelijoiden, miesopettajien ja
yritysten edustajien puhekäytännöistä**

**JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
Psykologian laitos
PL 35
40351 Jyväskylä**

Jaana Lyly
Pro gradu -tutkielma
Psykologian laitos
Helmikuu 1998

TIIVISTELMÄ

Naiset työntekijöiksi perinteisille miesten aloille. Diskurssianalyttinen tutkimus naisopiskelijoiden, miesopettajien ja yritysten edustajien puhekäytännöistä.

Jaana Lyly

Ohjaaja: Jarl Wahlström

Psykologian pro gradu -tutkielma, helmikuu 1998

Jyväskylän yliopisto, psykologian laitos

53 sivua

Tutkimuksessa tarkasteltiin sitä, millaisia naisen ja naistyöntekijän kuvauksia tutkimukseen osallistuneiden keskusteluissa rakennettiin. Tutkimuksen päämääränä oli erityisesti tuoda näkyviin puheenkäytön ideologisia seurauksia ja niitä diskursiivisia prosesseja, joilla tuotetaan naistyöntekijöiden asemaa työmarkkinoilla. Tutkimuksen lähtökohtana oli sukupuolen näkeminen sosiaalisesti ja diskursiivisesti tuotettuna. Tutkimusaineiston muodosti kolme ryhmää. Ensimmäinen osa-aineisto oli perinteisille miesten aloille pyrkivien naisten ryhmäkeskustelu. Toisen osa-aineiston muodosti kyseisen ryhmän ammatillisina ja ohjaavina opettajina toimineiden miesten ryhmäkeskustelu. Kolmas osa-aineisto koostui perinteisillä miesten aloilla toimivien viiden yrityksen edustajan haastatteluista. Ryhmäkeskustelut ja haastattelut nauhoitettiin ja purettiin tekstitiedostoiksi, joita analysoitiin diskurssianalyttisen viitekehyksen lähtökohdista.

Tutkimuksen tuloksena rakentui seitsemän erilaista puhekäytäntöä. 'Sukupuoli biologisena dikotomiana' ja 'Kasvatus sukupuolistajana' -puhetavoissa määriteltiin naisen olemusta. 'Sukupuolisopimus naisen paikan määrittäjänä', 'Naisten soveltuvuus', 'Nainen itsenäisenä toimijana - pelinappulana' - ja 'Tarve sopeutua olemassaolevaan' -puhekäytännöissä määritettiin naisen suhdetta työhön ja työelämään. Naisten asemaa laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa rakennettiin 'Tasa-arvon määrittely' -puhetavassa. 'Sukupuoli biologisena dikotomiana' -puhekäytäntö näyttäytyi aineistossa hegemonisena puhetapana, jossa muodostetut käsitykset naisista ja sukupuoli-eroista esitettiin itsestäänselvinä ja luonnollisina tosiasioina. Tämän lisäksi puhekäytännössä muodostettuja käsityksiä liitettiin tukemaan muita puhetapoja. Identifioitujen puhekäytäntöjen lisäksi tutkimuksessa havaittiin, että eri osa-aineistoissa tuotettiin myös perinteisiä konventioita kyseenalaistavaa puhetta.

Tutkimuksessa on pyritty osoittamaan, että sinällään tasa-arvoisilta vaikuttavilla puhetavoilla voi olla epätasa-arvoa tuottavia seurauksia. Tämä auttaa osaltaan ymmärtämään, kuinka laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa sukupuolia ja niiden eroja diskursiivisesti rakennetaan ja tehdään hyväksytyiksi.

Avainsanat: sukupuolitutkimus, naistutkimus, diskurssianalyysi, sosiaalinen konstruktio-nismi

ABSTRACT

Female workers to traditional male careers. Discourse analytic study of female students', male teachers' and companies' representatives' speaking practices.

Jaana Lyly

Supervisor: Jarl Wahlström

Graduate thesis in psychology, February 1998

University of Jyväskylä, Department of Psychology

53 pages

The thesis examines, what kind of descriptions the groups, that participated in the study, constructed of women and female workers. Particularly, the aim of this thesis is to bring into view ideologic consequences of those constructions and examine those discursive processes, that construct female workers' status in the labour market. In this study, gender is understood as socially and discursively constructed. The data was formed by three groups. First piece of data was a group conversation of females. The women's aim was to educate themselves to traditional male careers. Second piece of data was a group conversation of male teachers. These teachers were tutoring and giving occupational training to the women's group mentioned. Final piece of data was formed by interviewing five companies' representatives. The companies are operating in male dominated fields. Group conversations and interviews were recorded and transcribed into textfiles, that were analyzed by using the discourse analytic method.

As a result, seven different kind of speaking practices were identified. 'Gender as a biological dichotomy' - and 'Upbringing as a gender biased' -speaking practices constructed the nature of women. 'Gender contract as the definition of women's place' -, 'The suitability of women' -, 'Woman as an independent actor - a pawn in the game' - and 'The need to adjust oneself to the already existing' -talks constructed women's relations to work and working life. Women's status in the wider societal context was constructed in the 'Determinating the equality' -talk. 'Gender as a biological dichotomy' -talk appeared to be a hegemonic speaking practice in the data. The constructions made of women and sex differences in it, were expressed as natural and self-evident. The constructions made in this talk were also used to give support to the other speaking practices. In addition to these identified speaking practices, it was discovered, that the constructed conventions were also questioned in the data.

In this study, an effort is made to demonstrate, that even those kind of speaking practices, that seemed to be egalitarian, may have discriminating consequences. This may give some insight into the societal discursive processes, that construct and make gender biased acts acceptable.

Key words: gender, gender studies, discourse analysis, social constructionism.

JOHDANTO

Suomessa naisten osuus työvoimasta 1990-luvulla on noin puolet (Tilastokeskus, 1994; Kauppinen & Veikkola, 1997). Työmarkkinat eivät kuitenkaan ole naisille ja miehille samanlaiset vaan voidaan puhua kaksista, eriytyneistä työmarkkinoista (Allén, 1990). Tällä viitataan siihen, että käytännön työelämässä naiset ja miehet työskentelevät erilaisilla ammattialoilla ja hierarkiatasoilla (Nurmi, 1996; Tasa-arvotyöryhmän raportti, 1989). Naisista suurin osa työskentelee ammateissa, joissa ihmissuhde- ja vuorovaikutustaidot ovat keskeisiä. Miesten ammateissa korostuu organisaatiovastuun vaatimukset (Lehto, 1988).

Huolimatta siitä, että suomalaiseen yhteiskuntaan on jo vuosikymmenien ajan kuulunut molempien sukupuolten palkkatyöläisyys ja siten peruseriaatteena tasa-vertaisuus työmarkkinoilla, ei tämä lähtökohta ole vielä tänäkään päivänä työelämän käytännöissä toteutunut (Kauppinen & Veikkola, 1997). Työmarkkinoiden kahtia jakautuneisuuden vuoksi miehet ja naiset jakaantuvat työelämän tehtäviin siten, että naisten ura- ja palkkatason kehitys on yleensä alhaisempaa kuin miesten (Nurmi, 1996; Tasa-arvotyöryhmän raportti, 1989). Naisten palkat ovat edelleen noin neljänneksen miesten ansioita alhaisemmat (Allén, 1990; Tilastokeskus, 1994). Tämän lisäksi perinteiset naisten työtehtävät ovat usein yksitoikkoisempia, sidotumpia ja vähemmän itsenäisiä kuin miesten (Lahelma, 1992).

Myöskään ammattien horisontaalinen tasavertaistuminen ei ole tasoittanut ammattien vertikaalista jakautumista sukupuolen mukaan. Naisten aloilla työskentelevät miehet ovat useimmiten johtotehtävissä kun taas miesten aloilla työskentelevät naiset toimivat usein tehtävissä, joita ei arvosteta (Lahelma, 1992). Tasa-arvotyöryhmän (Tasa-arvotyöryhmän raportti, 1989) mukaan ominaisuudet, joita naisilta työelämässä vaaditaan, nähdään itsestäänselvyyksinä, ei ammattitaitona. Tämä voi osaltaan selittää sitä, miksi perinteisten naisten alojen arvostus on heikompaa kuin perinteisten miesten alojen. Sukupuoleen automaattisesti liitettyjen ominaisuuksien, kuten naisten hoivaavan käyttäytymisen käyttöä työelämässä ei nähdä kykynä eikä ammattitaitona.

Yhteiskuntatutkimuksessa sukupuolijärjestelmän peruslogiikaksi on nimetty kaksi periaatetta; ero ja hierarkkisuus. Näillä tarkoitetaan sitä, että nainen ja naiseus erotetaan sekä käytännössä että ajattelussa miehestä ja mieheydestä. Tässä prosessissa

mies ja mieheys arvotetaan naisen ja naiseuden yläpuolelle (Hirdman, 1992). "Mieheys siis nähdään abstraktin ihmisyyden perusmallina, joka määrittää normaaliuden" (Rantalaiho, 1994).

Teoreettisella tasolla työelämän sukupuolen mukaisten jakojen ja käytäntöjen voidaan ajatella ilmentävän vallalla olevaa positivistista todellisuuden käsitystä. Sen perusajatuksena on, että teorit kykenevät vangitsemaan olemassaolevasta sen olennaiset ja objektiiviset totuudet. Tällöin valitut toiminta- ja ajattelutavat nähdään ainoina oikeina mahdollisuuksina (esim. Gergen, 1985). Tämän näkökulman kautta eri sukupuolten biologiset ominaisuudet rakentuvat lähtökohdaksi, joka determinisminsä avulla erottelee sukupuolet vääjäämättä toisistaan ja jonka kautta eri sukupuolet nähdään erilaisina myös monilla muilla tavoilla kuin pelkästään biologisesti (sex/gender ero).

Sukupuolten välisten erojen tutkimus onkin ollut pitkään vallalla oleva tieteenperinne ihmisen ominaisuuksia tutkivissa tieteissä. Psykologiassa differentiaali-psykologinen sukupuolitutkimus on käsitteellisesti lähtenyt ruumiillisten eroavaisuuksien etsinnästä, siirtynyt kognitiivisten ja behavioraalisten erojen tutkimukseen ja lopulta päätyntä havaittavien sukupuolipiirteiden eli feminiinisuuden ja maskuliinisuuden tutkimiseen (Morawski, 1985). Nämä sukupuolikategoriat perustuvat oletukselle tiettyjen luonteenpiirteiden ja ominaisuuksien sukupuolisidonnaisuudesta. Niiden avulla on miesten ja naisten erilaisia tehtäviä ja sitä kautta eriarvoista asemaa yhteiskunnassa tehty hyväksytyksi.

Yhteiskunnallisella tasolla oletetut sukupuolierot tulevat näkyviksi sosiaalisissa instituutioissa, kuten perheessä, mediassa, taloudessa ja politiikassa siten, että niissä yhä uudelleen kohdistetaan naissukupuoleen negatiivisia asenteita, stereotyyppisiä uskomuksia ja diskriminoivia käytäntöjä (Lott, 1981). Naisten alisteinen asema miehiin nähden tulee esiin esimerkiksi yleisen sukupuolisegregaation, alhaisemman palkkatason, epäsäännöllisemmän palkkatyön, ja alisteisen aseman, niin kotona kuin työelämässä, kautta (Acker, 1990).

Kun omaksutaan sosiaalisen konstruktionismin (esim. Gergen, 1985, 1989, 1993; Potter & Wetherell, 1987; Shotter, 1993) mukainen lähestymistapa, hylätään käsitys objektiivisesti olemassaolevasta todellisuudesta. Sen sijaan oletetaan, että todellisuus ja siitä muodostetut käsitykset ovat subjektiivisia, aikaan ja paikkaan sidoksissa olevia konstruktioita, jotka rakentuvat sosiaalisessa kanssakäymisessä (Gergen, 1985; Wallston, 1981). Näin ollen tietojärjestelmien eli todellisuuden voidaan nähdä rakentu-

van tietyn yhteisön jaetulle ymmärtämisen tavalle. Tieto ei siis ole jotain, mitä ihmiset tekevät yksin vaan se on jotain, mitä ihmiset tekevät yhdessä (Gavey, 1989). Tiedon sosiaalisen rakentumisen kautta merkitykselliseksi nousevat myös ne lähtökohdat, joista kulloinkin vallalla oleva todellisuuskäsitys muodostuu, ei ainoastaan tieto sinällään (Wallston, 1981). Traditionaalisen, päällisin puolin objektiiviselta näyttävän tiedon taustalta voidaan siis löytää erilaisia arvoperustoja, ekonomisia, poliittisia, ideologisia ja metateoreettisia painotuksia (Foucault, 1980).

Sosiaalisen konstruktionismin tietoteorian kautta käsitys sukupuolesta deterministisenä ominaisuuksien määrittelijänä ja dikotomiana muuttuu kyseenalaiseksi (Lott, 1985; Morawski 1985, 1987). Sosiaalinen konstruktionismi ja postmoderni naistutkimus haastavat näkemään sukupuolen erilaisten sitä vahvistavien ja ylläpitävien - prosessien kautta, jotka ovat sosiaalisesti tuotettuja ja dynaamisia. Eri sukupuolten välillä nähtyjä eroavaisuuksia ei pidetä objektiivisina totuuksina vaan niiden katsotaan olevan seurausta sosialisatiosta ja eri sukupuolten eriävästä kohtelusta. Voidaan väittää, että kun yhteiskunta erottelee ihmisiä heidän sukupuolensa mukaan ja systemaattisesti kohdistaa eroteltuihin ryhmiin erilaisia odotuksia, olosuhteita, palkkioita ja kontrolloi heidän yhteiskunnan resurssien käyttöönsä, on seurauksena eroja kiinnostuksissa, motiiveissa ja käyttäytymisessä (Lott, 1985). Siinä, missä traditionaalinen tutkimus on pyrkinyt löytämään todellisen sukupuolen käsitteen tutkimalla näitä seurauksia, keskittyy postmoderni teoria tutkimaan erilaisten sukupuolikäsitysten syntyä, käyttökelpoisuutta ja vaikutuksia.

Kun lähtökohdaksi otetaan oletamus, että käsityksemme sukupuolista rakentuu sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta, tulee myös mahdolliseksi näiden käsitysten muuttuminen samassa prosessissa. Koska vuorovaikutuksen olennaisin elementti on kommunikaatio, nousevat puhekäytännöt olennaisiksi todellisuuden määrittäjiksi (Laitila & Wahlström, 1993). Diskursiivisen suuntauksen mukaan kieli on todellisuutta rakentavaa ja todellisuuteen liittyvillä ilmiöillä ei ole diskurssin ulkopuolista, objektiivista totuutta, joka voitaisiin 'löytää' (Jokinen & Juhila, 1991; Jokinen, Juhila & Suoninen, 1993; Summa, 1989). Näinollen diskursseja eli puhekäytäntöjä ei tule pitää 'oikeaan todellisuuteen' nähden toissijaisina vaan sosiaalisena todellisuutena sinänsä (Jokinen & Juhila, 1991).

Diskursiiviseen näkökulmaan kuuluu olennaisena ajatus diskurssien merkityksiä ja seurauksia tuottavasta luonteesta. Sen mukaan me emme ainoastaan kuvaile maailmaa kielen avulla, vaan me myös merkityksellistämme, järjestämme ja rakennamme, samoin kuin uusinnamme ja muunnamme sitä. Kielen aktiivisen, seurauksia tuottavan luonteen vuoksi kielenkäytöllämme on sekä sosiaalisia että poliittisia seuraamuksia (Potter & Wetherell, 1987). Käsitteemme sukupuolista ja eri sukupuolten toimintamahdollisuuksista rakentuu siis sosiaalisessa vuorovaikutuksessa kommunikaation avulla. Muodostuneet käsitykset ovat seurausta diskursiivisesta neuvottelusta, jossa sukupuoli -käsitettä jatkuvasti uusinnetaan ja uudelleen määritellään. Puheen avulla siis rakennetaan ja tuotetaan käsityksiä naisista ja heidän toimintaulottuvuuksistaan samoin kuin ylläpidetään tai puretaan sukupuolten välisiä eroja.

Gaveyn (1989) mukaan valtaa ja valtasuhteita tuotetaan ja niitä ylläpidetään diskursseissa. Aina puhettavan ei tarvitse edes olla suoraan epätasa-arvoista, vaan myös päällisin puolin neutraaleilta vaikuttavilla puheikäytännöillä voi olla epätasa-arvoa tuottava merkityksensä. Tähän tulokseen ovat päätyneet muunmuassa Wetherell ja Potter rasismia käsittelevässä tutkimuksessaan (Wetherell & Potter, 1992), samoin Juhila tutkiessaan viranomaispuhetta (Juhila, 1993). Jokisen (1996) asunnottomuutta käsittelevässä tutkimuksessa havaittiin, että naisten ja miesten asunnottomuudesta rakennetut tulkinnat poikkesivat huomattavasti toisistaan. Naisasunnottomien kulttuurisissa jäsenyksissä pidettiin vankasti kiinni yhteiskunnan moraaliarvotuksista kun taas miesasunnottomien ei odotettu tarkastelevan, tai heitä ei asetettu tilanteeseen, jossa he olisivat joutuneet tarkastelemaan itseään suhteessa moraaliarvoihin.

Tämän tutkimuksen lähtökohtana on tarkastella naisopiskelijoiden, miesopettajien ja viiden yrityksen edustajan puheessa rakentamia käsityksiä siitä, että naisia koulutetaan perinteisille miesten aloille. Tällä tarkastelulla on useita tavoitteita. Ensimmäisenä tavoitteena on paikantaa osallistujien puheesta asian tiimoilta rakentuvia puhetapoja ja kuvailla niiden käyttöä ja eri ryhmien välillä ilmeneviä puheenkäytön variaatioita mahdollisimman yksityiskohtaisesti. Toisena tutkimuksen tavoitteena on pohtia rakentuneiden puhetapojen tilannekohtaisia ja ideologisia seurauksia. Kolmantena tavoitteena on pyrkiä ymmärtämään, millaisten diskursiivisten prosessien kautta käsityksiä naisista, sukupuolieroista ja niihin liitetystä normeista ja säännöistä konstruoidaan.

Tätä kautta on myös pyritty 'löytämään' niitä sosiaalisia ja diskursiivisia käytäntöjä, joilla sukupuolten eriarvoisuutta työmarkkinoilla voidaan tuottaa, uusintaa tai myös murtaa ja uudelleenmääritellä.

MENETELMÄ

Osallistujat ja tutkimusaineiston muodostuminen

Tutkimus toteutettiin kahdessa länsisuomalaisessa, keskikokoisessa kaupungissa. Tutkimukseen osallistui kaikenkaikkiaan kolme ryhmää. Ensimmäinen osallistujien ryhmän muodostivat naiset, jotka aineiston taltioinnin aikaan (syksyllä 1996) olivat mukana koulutuksessa, jonka tarkoituksena oli valmentaa heitä työskentelemään perinteisillä miesten ammattialoilla. Koulutus rakentui ohjauksellisten elementtien ja erilaisiin miesten ammatteihin tutustumisen ympärille. Varsinaiseen ammatilliseen pätevytyymiseen tähtäävää koulutusta se ei kuitenkaan ollut. Tutkimuksen toisen ryhmän muodostivat naisten koulutuksessa mukana toimineet ohjaavan ja ammatillisen koulutuksen opettajat, jotka olivat miehiä. Kolmas osallistujien joukko muodostui perinteisillä miesten aloilla toimivien yritysten edustajista, jotka niinkään olivat kaikki miehiä. Niistä yrityksistä, joihin oltiin yhteydessä tutkimukseen osallistumisen puitteissa vain yhdestä annettiin kieltävä vastaus. Tutkimukseen osallistuneiden yritysten edustajat, samoin kuin myös muut tutkimukseen osallistuneet, suhtautuivat tutkimuksen toteuttamiseen erittäin myönteisesti.

Tutkimuksen kaksi ensimmäistä osa-aineistoa muodostuivat oppilaiden ja opettajien ryhmäkeskusteluista. Ne toteutettiin kyseessä olleessa oppilaitoksessa syksyn 1996 aikana. Tutkija itse osallistui ryhmäkeskusteluihin esittämällä laajan keskustelukontekstin, jossa osallistujien pyydettiin pitävätyvän. Ryhmäkeskustelujen kesto oli noin 1,5 tuntia.

Ryhmäkeskustelujen ja yritysten edustajien haastattelujen puhekonteksti muodostui siten, että osallistujia pyydettiin keskustelemaan tai kertomaan mielipiteitään ja ajatuksiaan joita heille herää siitä, että naisia koulutetaan perinteisille miesten aloille.

Tutkimuksen kolmas osa-aineisto muodostui viiden yrityksen edustajien haastatteluista. Nämä haastattelut toteutettiin yrityksissä keväällä 1997. Yrityksistä yksi oli pieni puuteollisuusyritys ja yksi suuri kemianteollisuuden yritys. Kaksi tutkimukseen osallistuneista yrityksistä oli keskisuuria, toinen elektroniikan alaan kuuluva, toinen metalliteollisuuden yritys. Lisäksi tutkimukseen osallistui muunmuassa saha- ja paperiteollisuudessa toimivan suuren konsernin edustaja. Yksittäisten haastattelujen kesto vaihteli puolesta tunnista 1,5 tuntiin. Haastatteluissa lähdettiin liikkeelle samasta laajasta kysymyksen asettelusta kuin opettajien ja oppilaidenkin kanssa. Tämän jälkeen haastattelun kulkua pyrittiin ohjailemaan mahdollisimman vähän. Mikäli oli tarpeellista, esitettiin joitain tarkentavia ja puhujan käsitystä selventäviä kysymyksiä. Varsinaista haastattelurunkoa haastattelun toteutuksessa ei käytetty.

Käydyt keskustelut nauhoitettiin naisryhmän ja opettajien keskustelujen osalta kuvanauhalle, yritysten edustajien haastattelujen osalta ääninauhalle. Taltioitu materiaali purettiin myöhemmin kirjalliseen muotoon sanatarkasti. Transkriboinnissa huomioitiin tauot, päällekkäispuhe ja poikkeavalla äänenvoimakkuudella lausutut kohdat. Lisäksi tekstiotteisiin merkittiin huomautus, mikäli puhuja tai muut läsnäolijat esimerkiksi nauroivat tai naurahtivat puheenvuoron aikana.

Aineiston analyysi

Aineiston analyysin lähtökohtana oli sosiaalisen konstruktionismin mukainen näkemys puheen seurauksia tuottavasta luonteesta. Itse analysointi perustui diskurssianalyttiseen menetelmään (esim. Jokinen ym., 1993). Aineistoa luettaessa tutkijan mielenkiinto oli alusta lähtien suunnattu siihen, millä tavalla naisista miesten aloilla puhutaan ja erityisesti siihen, millaisia naistyöntekijän kuvauksia puhujien puheenvuorojen yhteenkietoutumisen kautta keskusteluissa rakennetaan. *Variaation* käsitteellä tarkoitetaan sitä, että ihmiset puhuvat samasta asiasta eri tavoin sen mukaan, mitä seurauksia puheella

tuotetaan (Potter & Wetherell, 1987). Tässä tutkimuksessa olettamuksena on ollut löytää paljon erilaisia puhetapoja, joissa käsitys naisista työntekijöinä muodostuu erilaiseksi, ja joilla on erilaisia seurauksia.

Analyysin aluksi tutkija pyrki lukemaan aineistoa niin intensiivisesti ja useita kertoja, että erilaiset aiheesta käydyt keskustelukokonaisuudet hahmottuivat. Tämän jälkeen tarkastelun painopiste suuntautui siihen, millaisia *eroja ja yhtäläisyyksiä* sekä eri keskusteluissa että koko aineistossa rakentuneissa erilaisissa puhetavoissa näytettyi. Tärkeimpänä lähtökohtana tälle tarkastelulle oli nähdä, millaisia *funktioita* eli seurauksia erilaisiin puhetapoihin liittyy. Vaikka periaatteessa puheella voidaan tehdä monia asioita, tulee toimija valitsemallaan puhetavalla tehneeksi juuri tiettyjä asiantiloja mahdolliseksi samalla, kun hän puheen käytöllään poissulkee jotakin muita, vaihtoehtoisia tapoja puhua asiasta (Jokinen, 1996; Potter & Wetherell, 1987; Suoninen, 1992). Kielenkäytön vaihtelevuus ei siis johdu ihmisten epäloogisuudesta, vaan kielen seurauksia tuottavasta luonteesta. Ihmiset puhuvat samasta asiasta eri tavoin sen mukaan, mitä funktioita he haluavat (tiedostaen tai tiedostamattaan) puheellaan tuottaa (Suoninen, 1993). Yksittäisten puhujien puhe ei rakennu sosiaalisessa tyhjiössä (Wahlström, 1992). Sekä keskustelukonteksti että laajempi yhteiskunnallinen ja kulttuurinen konteksti määrittävät sitä, mistä voidaan puhua ja millä tavalla (Jokinen ym., 1993).

Analyysin edetessä tarkasteltiin myös sitä, millaisia positioita erilaisissa puheikäytännöissä naisille tuotetaan. Tässä tutkimuksessa positiolla tarkoitetaan sitä, että puhuessaan puhuja rakentaa käsityksiä omista ja toisten toimintamahdollisuuksista, oikeuksista ja velvollisuuksista. Puheellaan puhuja siis asettaa itsensä ja toiset tiettyyn *toimijuuden positioon* (Potter & Wetherell, 1987), jossa jotkut asiat tulevat mahdollisiksi ja jotkut eivät. Tässä tutkimuksessa tarkastelun kohteena on erityisesti se, millainen toimijuus puheikäytännöissä naisille rakennetaan. Kulttuurinen konteksti asettaa kuitenkin rajansa sille, millaiset toimijuuden positiot ovat mahdollisia (Wetherell & Potter, 1992). Esimerkiksi jo olemassaolevat käsitykset siitä, millainen toimijuus on miehiltä ja naisilta sallittua, voi estää uudenlaisten positioiden määrittelyä.

Puhetapojen moninaisuuden lisäksi tutkijan mielenkiinto oli myös suunnattu tiettyjen puheessa muodostettujen käsitysten puhetapoja kapeuttavaan ja fiksoivaan luonteeseen. Analyysissä pyrittiin 'löytämään' erilaisiin puhetapoihin rakentuneita va-

kiintuneita merkityksiä ja pohtimaan sitä, millaisia seurauksia näillä merkityksillä on myös laajemmassa kulttuurisessa naisen olemuksen ja aseman määrittelyssä. Tällaisten *ideologisten seurausten* analyysi edellyttää tutkijalta siirtymistä tiukasta aineistoon perustuvasta tulkinnasta kohti abstraktimpaa päättelyä. Jotta tutkija voi löytää puheen laajempia kulttuurisella tasolla merkittäviä seurauksia, hänen tulee hyödyntää omaa tuntemustaan kulttuurisista tavoista, olemassaolevista stereotyyppioista ja yhteiskunnallisesta ilmapiiristä (Jokinen ym., 1993; Silverman, 1985; Wooffitt, 1993).

Esimerkiksi Jokisen ja Juhilan (1993, 105) mukaan hegemoniseksi muodostuneita diskursseja kyseenalaistavaa puhetta on usein löydettävissä 'samasta aineistosta, jossa myös konventionaalisuus elää'. Koska analyysin kuluessa havaittiin, että käsitykset naisista perinteisillä miehisillä aloilla rakentuvat ja tukeutuvat perusteluissaan usein sukupuolista rakennettujen stereotyyppien ja erojen varaan, kiinnostuttiin lopuksi tarkastelemaan sitä, löytyykö aineistosta sellaista puhetta, joka murtaisi ja uudelleenmäärittelisi näitä diskurssiivisesti muodostettuja konventioita.

TULOKSET

Taltioituista keskusteluista ja haastatteluista rakentui seitsemän erilaista puhekäytäntöä, jotka ovat suhteessa keskenään. Analyysin kuluessa kaikkia aineistoja tarkasteltiin yhdessä ja rakentuneet puhekäytännöt ovat olleet kaikissa aineistoissa näkyvissä. Jokaisen puhekäytännön tarkemman kuvailun yhteydessä on kuitenkin pyritty tuomaan esiin se erilaisuus, joka puhettavan käyttöön kussakin keskustelukontekstissa liittyy.

Rakentuneista puhekäytännöistä kaksi keskittyy määrittämään naisen olemusta, joko biologisesti tai kasvatuksellisesti. 'Sukupuoli biologisena dikotomiana' -puhe määrittelee sekä naisen fyysisen että psyykkisen olemuksen biologisesti determinoituna. Tällainen puhetapa on aineistossa erittäin vallitseva erityisesti opettajien ja työnantajien puheessa. Kasvatuksen merkitystä sukupuolten eroissa ja ominaisuuksissa määrittelevä puhetapa on nimetty 'Kasvatus sukupuolistajana' -puheeksi. Tällaista

puhetta aineistossa esiintyy vain vähän.

Naisen suhdetta työhön ja työelämään määritellään neljän erilaisen puhe-käytännön kautta. 'Sukupuolisopimus naisen paikan määrittäjänä' -puheessa naisten ja miesten tehtävät yhteiskunnassa määritellään sosiaalisten suhteiden kautta. Tällöin naisten ensisijaiseksi tehtäväksi konstruoituu vastuu perheestä, erityisesti lapsista ja hoivan tuottaminen. Naisten soveltuvuutta miehille aloille pohditaan 'Naisten soveltuvuus' -puhetavassa. 'Nainen itsenäisenä toimijana - pelinappulana' -puheessa pyritään määrittämään sitä, miksi naiset hakeutuvat perinteisille miesten aloille. 'Tarve sopeutua olemassaolevaan' -puheikäytännössä konstruoituu lähtökohta oletus, jonka mukaan uudelle alalle suuntautuvan työntekijän tulee sopeutua jo olemassaolevan työkuulttuurin sääntöihin ja normeihin.

Kaikille naisen suhdetta työhön määrittäville puheikäytännöille on luoteenomaista, että niissä peilataan kulloinkin käsiteltävänä olevaa aihetta naisten ja miesten välille määritettyihin eroavaisuuksiin.

Aineistosta identifioituu myös naisten asemaa laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa konstruoimaan pyrkivää puhetta. Tämä puhetapa on nimetty 'Tasa-arvon määrittelyksi'.

Rakentuneiden puheikäytäntöjen esittelyssä on pyritty kuvaamaan eri keskustelukonteksteissa samankin puhettavan käytössä syntyneitä merkityseroja. Tämän lisäksi tarkastelun kohteena ovat toisaalta puhettavan tilannekohtaiset, toisaalta sen mahdolliset ideologiset seuraukset. Lopuksi tulososiossa tarkastellaan sitä, löytyykö aineistosta sellaisia puheikäytäntöjä tai suppeampia puhe-elementtejä, joiden käytöllä voidaan tai voitaisiin luoda uudenlaisia sukupuolten ja/tai naistyöntekijöiden kuvauksia.

Tulokset esitellään siten, että suorat tekstiotteet ja tutkijan suorittama tulosten analyysi ja pohdinta vuorottelevat. Tekstiotteissa puhujat on numeroitu ja sellaiset viittaukset, jotka voisivat mahdollistaa puhujan tunnistamisen, esimerkiksi yrityksen nimen maininnat, on poistettu. Tekstiotteen alussa mainitaan se, mistä keskustelusta ote on irrotettu ja miltä sivulta ote on löydettävissä alkuperäisessä transkriptiossa. Tekstiotteissa on lisäksi käytetty seuraavia muita merkintätapoja:

(.) lyhyt puheen rytmistä erottuva tauko

(4) pidempi tauko, jonka kesto ilmoitettu sekunteina

- [] hakasulut osoittavat päällekkäispuheen
- painottaen painokkaasti sanottu
- (( )) tutkijan huomiot on lisätty kaksoissulkuihin
- () epäselväksi jäänyt puheen kohta tai puhuja
- ... kolme pistettä osoittavat, että tekstiote alkaa tai päättyy kesken lauseen

Aineistosta rakentuneet puhekäytännöt

NAISEN OLEMUSTA MÄÄRITTÄVÄT PUHEKÄYTÄNNÖT

'Sukupuoli biologisena dikotomiana'

Tämän puhettavan keskeisenä sisältöalueena on luonteenpiirteiden ja ominaisuuksien sukupuolisidonnaisuus. Puhettavassa sukupuolesta rakentuu biologiaan sidoksissa oleva käsite, jonka kautta ihmiset tulevat määritellyiksi tietynlaisiksi siksi, että he ovat miehiä tai naisia. Mieheys ja naiseus nähdään siis olevan toisensa poissulkevia ääripäitä, mikä johtaa staattiseen ja vaihtoehdottomaan käsitykseen ihmisyyden rakentumisesta. Puhettavalle on luonteenomaista eri sukupuolten välinen vertailu ja dikotomiat.

(1) Naisten keskustelu s.21

12: Mää luulen, että naiset on tarkempia miehisissä töissä.((myöntelyä))(.)Ne on muutenki tarkempia asioissa (että)...

(2) Naisten keskustelu s.22

14: Oisko siinä yks syy sitte siihe että miks (.) miehet vähä sielä työpaikoilla aristelee ko naiset tulee ((myöntelyä)) että ne pelekää sitä omaa että, naiset on tarkempia, ne ei myönnä sitä, että heiltä, jos laitetaan samalle viivalle ja tuo (.) niin sanottu akka saa jäähä (.) niin, ja se alakaa viihtymään nii se polokee heiltä työpaikat. ((myöntelyä)) (.) Ja varsinki ko ne miehet alakaa olla jo vanahempia, että ne tietää, että ne muutenki sais ehkä kohta lähteä, että ko naiset tekkee hommat paremmin.

11: Ja vielä kaiken lisäksi naiset on ahkeria.

14: Niin.

11: Kovia tekeen töitä.

Naisten puheessa ero sukupuolten välillä rakennetaan 'naisten hyväksi'. Naiset konstruoidut ahkerina ja tarkkoina työntekijöinä, joiden 'ylivertaisuutta' miehet pelkäävät.

Työnantajien haastatteluissa biologinen determinismi saa verhoillumman ilmeen.

(3) Työnantajahaastattelu 5 s.8

H: Onko ne sitte(.)tavallaan niinku semmosia eroja, mitkä on jo siinä perimässä tai jossain biologiassa vai(.)mitä mieltä ootte, vai tuleeko ne jotain muuta kautta ne erot sitte?

2: Mulla on kyllä se käsitys kun katotaan niinku keskiarvot, aina keskiarvo miehistä ja keskiarvo naisista. Ainahan on henkilökohtasia eroja sitte vielä että(.)nehän menee ristiin sieltä henkilöt, mutta että kyllä ne tulee niinkö sieltä(.)sieltä perimästä(.)en mä tiedä voiko se ympäristö vaikuttaa ja kasvu...

1: Kyllä kai kasvatus on kuitenkin jonku verran kuitenkin erilaista(.)mää uskoisin kans, että kyllä kai ne geeneissä on aika pitkälle ne(.)ne erot mistä nyt puhutaan(.)voi kuitenkin niinkö suuresta perspektiivistä olla varsin pieniä eroja(.)mutta kyllä kai ne on aika lailla(.)tyypillisiä(.)ja niinku sisäänrakennettuja...

Tätä otetta ennen työnantajat ovat keskustelussaan esittäneet monenlaisia ominaisuuksia, joita he pitävät naisille ominaisina. Tässä otteessa haastattelijan varsin suoraan kysymykseen siitä, ovatko nähdyt erot biologiaan vai johonkin muihin seikkoihin perustuvia, annetaan varsin kiertelevä vastaus. Siitäkin huolimatta, että sanomaa pyritään 'pehmentämään' vetoamalla yksilöeroihin ja suhteellisuuteen, vastauksen pääajatuksena on selkeästi biologinen determinismi. Tarve vastauksen pehmentämiseen voi tulla käydyn keskustelun laajemmasta kontekstista. Haastatelluista työnantajista juuri tämän yrityksen edustajat kokivat tärkeäksi painottaa yrityksensä positiivista suhtautumista miehille aloille suuntautuvia naisia kohtaan.

Naisiin liitetään monia positiivisena nähtyjä ominaisuuksia tässä puhekielissä. Naisten katsotaan olevan työtehtävissään tarkempia, näppärämpiä, tunnollisempia, huolellisempia ja pitkäjännitteisempiä kuin miesten.

(4) Työnantajahaastattelu 4 s.7

2: No kyllähän naiset on aina olleet minusta sellaisia huolehtivaisia ja haluavat, että asiat ovat järjestyksessä enempi kuin miehet(.)tottakai löytyy miehiä ja naisia löytyy taas, jotka eivät, eivät toimi näin(.) mutta

minusta(.)miesten suhtautuminen on enempi tuommosta suurpiirteistä ollu(.)ja tuota työelämässä myös...

(5) Työnantajahaastattelu 3 s.4

H: Joo. Onko se nimenomaan sitt semmonen niinku koulutuksen ja työkokemuksen kautta tullut se ero vai [mitä sää ajattelet?

2: Aika pikälle joo](.)joo ja tuota no(.)kyllä se on myöskin niinku luonteesta, luonteesta kiinni(.)et yleensä naiset on palojo tunnollisempia niissä tehtävissä mitä niille annetaan.

(6) Työnantajahaastattelu 4 s.3

2: Voishan sanoa tällä tavalla, että naiset monta kertaa(.)osaavat hoi-
taa(.)asioita miehiä paremmin.(.)Eliikkä osaa käsitellä ihmisiä hyvin, tänä päivänähän se on hyvin tärkeä ominaisuus, että tulee ihmisten kanssa toimeen ja(.)ja pystyy ikäänkuin yhdessä tätä bisnestä tekemään.

Näissä puheenvuoroissa rakennetaan huolehtivaisen, tarkan, tunnollisen ja hyvät vuorovaikutustaidot omaavan naistyöntekijän muotokuva. Kuitenkaan konstruoitu naiskuva ei ole aina näin myönteinen. Usein naiseen liitetyt määritykset johdetaan myös joko/tai akselilla johonkin äärimmäisyyteen, jonka avulla hyvänäkin nähty ominaisuus saa myös negatiivisen määritelmän.

(7) Työnantajahaastattelu 1 s.4

2: (Ei ne on). Nainen on ehkä, mm-m, luonteeltaan voi olla semmonen että se on tarkempi(.). Kyllä mää oon nyt ainaki näin mitä täsä on ite työelämäsä tuota ollut, niin kyllä miehet aattelee sillälaila vähä laajem-
masti, ettei ny oo se, että kunhan nyt sinnepäin on, että tietysti poikkeuk-
sia, mutta ainaki nyt mitä mun tuttavapiirisä on, niin eise nyt(.)sillälaila,
että niisä ehkä siinä löytyy enempi miehillä sitä joustovaraa(.) puoleen ja
toiseen.

(8) Työnantajahaastattelu 5 s.8

2: Sehän on se tarkkuus joissakin tehtävissä, sanotaan että yleensähan tarkkuus on niinku etu(.),mutta joissakin tehtävissä se voi olla rasi-
te(.)rasite ja sellaisissa sitte keskimäärin ne naiset(.)voi joutua sitte hankalampiin asemiin ku miehet.

1: Pikkutarkkuus, semmonen niinkö yksityiskohtiin meneminen niin se on, joo.

(9) Työnantajahaastattelu 4 s.5

2: Juu. Ja sitä mää tarkotin ettei tarvitse oikeestaan mitään puhua
niin(.)naiset saavat jo paljon aikaan sillä, elikkä ihmisten käyttäytymiseen
voi vaikuttaa mutta(.)sitte taas toisaalta täytyy kyllä sanoa näin, että(.)jos

naiset on ryhmänä(.)niin hyvin usein kuuluu sellaista, että esimerkiksi esimies sanoo, että se on vaikia johtaa se ryhmä.

H: Ahaa.

2: Ja onko sitte niin asiat, että(.)että tuota(.)jos naisia on paljo samankaltaisissa töissä niin onko sielä sitten kateutta enempi kuin siinä miesten ryhmässä(.)en tiedä(.), mutta kuulee kyllä sanottavan...

Näissä otteissa samoihin piirteisiin, joilla edellisissä otteissa rakennettiin monin tavoin hyvän naistyöntekijän muotokuva, liitetäänkin negatiivisia määritteitä. Tämä tehdään viemällä piirteet niiden negatiivisiin ääriilaitoihin; tarkkuudesta tulee pikkutarkkuutta ja joustamattomuutta, vuorovaikutustaidoista niskurointia ja kateutta. Tällä tavalla naisiin liitetystä positiivisista määrittelyistä tuleekin negatiivisia ja hyvistä työntekijöistä pikkutarkkoja, joustamattomia ja hankalia alaisia.

Opettajien keskustelussa naisiin liitetyt luonteenpiirteet ovat kautta linjan negatiivisia.

(10) Opettajien keskustelu s.3

2: Semmonen pulma mulle tuli tästä ryhmästä, että(.)heti ensimmäisenä päivänä siel oli aika paljon semmosta(.)että(.)että tuota(.)me tehään nyt ryhmässä tämä.

3: Joo, se oli kyllä tosi,(.)tosi aktiivinen sillä [ryhymätasolla että ((nauhahtaa))

2: Joo, tietyllä tasolla semmosta] laumasieluisuutta, että siellä ei yksilöt ei sillä tavalla(.)noussu.

3: Ei, sielä(.)tahtoo (vaan olla)(.)useimmiten käyä niin, että sielä(.)jos joku rupes(.)vähä niinkö sooloilemaan, tahtoo olla, että sitä...

2: Palautettiin [vähä.

3: Palautettiin] vähä ruotuun aika(.)kivakastikki että(.)semmonen piirre, jota niinkö miehillä ei niinkään herkästi kyl... huomaa, että tuota(3)mulla nimittäin on aikasempaa kokemusta(.)naisten kans työskentelystä konepaja(.)hommisa.(.)Edellinen paikka misä mää olin ni(.)sillon ko edellisen kerran on vastaavaa(.)((sanoo paikkakunnan nimen)) yritetty ni koulutettiin hitsareiks naisia(.). Ja nyt seki on tapahtunu ilmeisesti(.)((sanoo oppilaitoksen))piirisä.

4: Saattaa olla.

(11) Opettajien keskustelu s.13

(Aiemmin on keskusteltu muutaman edelliselle kurssille osallistuneen naisen teollisuuspuolen harjoittelun keskeyttämisestä)

3: ...Ne(.)anto ymmärtää, että ne kompastu matikkaan(.), joka oli niinkö se(.niile se kynnys(.))ja...

4: Liika teoreettisen [(tuntusta).

3: ...Niin]Niin, meni, se oli niitten mielestä liika teoreettista ja(.)se tuota niin(.)kyllä se on tuollaki tullu niinkö teoriatunneilla koko ajan(.)vastaan se sama(.)asia että ni(.)se semmonen(.)normaali, mikä niinkö miehille on normaali teoreettinen puoli, nin(.)se on pikkusen niinkö iso kynnys, että sitä joutuu huomattavasti enempi jauhamaan sitä asiaa(.)jettä se menis niinkö perille.

4: Joo.

3: Ja tuota nin(.)nyt viimeksi(.)ee, maanantaina(.)kun me on nyt pietty nuita loppukokeita siinä pikin matkaa nii(.)siel oli muutamia(.), jotka ei tuota nin(.)oikein osannu asiaansa nin(.)ne heitti pyyhkeen kehään ja(.)nimi paperiin ja lähti poies.

Näissä opettajien puheenvuoroissa kuva naisista rakentuu varsin negatiivisesti määrittelyksi. Oteessa 10 naisten toiminta nähdään ulkoapäin, ryhmäpaineen kautta ohjautuvaksi. Toisaalta naisista konstruoidaan käsitys, jonka mukaan naiset eivät siedä erilaisuutta tai erillisyyttä, vaan yksilöllisyyteen pyrkivä ryhmän jäsen palautetaan ruotuun. Puhuja 3 vielä vahvistaa sanojensa uskottavuutta vetoamalla omiin aiempiin kokemuksiinsa. Tässä näytteessä puhuja on ilmeisesti pyrkinyt faktuaalistamaan puhettaan vetoamalla siihen, että hänen aiemmat kokemuksensa ovat peräisin saman oppilaitoksen historiasta.

Oteessa 11 esitetään, että miehille normaali teoreettinen tieto on naisille vaikeampaa omaksua. Syyksi ei kuitenkaan nähdä naisten huonompaa oppimiskykyä vaan naisille luontainen avuttomuus ja luovuttamisherkkyys. Tästä huolimatta ongelman ratkaisuksi puhuja 3 esittää "asian jauhamisen" että "se menis niinkö perille". Koska naisten asenne liitetään naisten persoonallisuudessa olemassaolevaksi pysyvyydeksi, ei huomiota kiinnitetä sen muutosmahdollisuuteen. Otteen 11 puhetta voisi kutsua vaihtoehdoksi siinä mielessä, että siinä annetaan ymmärtää, että tietystä asiantilasta (naisten asenne) seuraa itsestäänselvästi määrättyjä asioita (täytyy 'jauhaa' teoriaa enemmän). Määritellyn ongelman ratkaisuna nähdään siis vain yksi vaihtoehto.

Kaikenkaikkiaan 'Sukupuoli biologisena dikotomiana' -puhekäytäntö näyt-

täytyy aineistossa varsin laajasti. Sen kautta kuva naisesta ja naistyöntekijästä rakennetaan naisille ominaisten luonteenpiirteiden kautta. Työntekijöiden ominaisuuksia ei nähdä esimerkiksi koulutuksen tai kokemusten kautta muotoutuneina vaan absoluuttisina totuuksina, joihin ei voi vaikuttaa.

Naisten ja miesten välille rakennetaan selkeä kahtiajako, jonka mukaan naisten ja miesten odotetaan omaavan tiettyjä luonteenpiirteitä biologisen sukupuolensa mukaisesti. Käsitys naiseudesta siis rakennetaan stereotyyppiseksi eli tiettyihin naisiin liitettyihin ominaisuuksiin tukeutuvaksi. Näiden stereotyyppien kautta määritellään nainen työntekijänä. Konstruoituneet määrittelyt ovat sekä negatiivisia että positiivisia, mutta yhtäkaikki niiden voidaan nähdä tukevan perinteistä työnjakoa. Puheikäytännössä määritellyt tarkkuus, näppäryys, huolellisuus ja pitkäjännitteisyys kuvaavat hyvin naisten perinteisen tehdastyön vaatimuksia.

Eräs mielenkiintoinen tähän puhetapaan liittyvä piirre on erilainen suhtautuminen miehiin ja naisiin koulutuksessa ilmenneen ongelmatilanteen käsittelyssä.

(12) Opettajien keskustelu s.31

3: ...Niin siellä tulee niin hele...heleposti niitä tilanteita että(.)ei tästä, en mä pysty tätä tekemään, ei tästä tuu mitään ja(.)sitte siihen itsetunnon pönkitykseen menee aika paljo aikaa, et pystyy niinkö pönkittään että(.)katotaas nyt yhdessä tämä homma uestaan ja tuota lähetääs(.)kahtoon, että miten tää menee tästä ny eteenpäin ja(.)sen jälkeeseen sitte kosaa sen(.)itsetunnon ensten kerättyä sieltä kasaan että(.)kyllä tämä tästä nyt eteenpäin menee, silloin sitte taas se homma lähtee menemään ihan luontevasti eteenpäin...

...(Et) samalla kurssilla nyt ko on miehiä,nin(.)semmonen vastaava tilanne jos tulee, nin(.)ei ne tuota jätä nin sitä siihen vaan ne tulee (joko) ottaa hihasta kii ja nyppää (et sano) tuus nyt sanomaan mitä ja ko(.) niille sanoo että(.)vaiha tuo terä tohon ja(.)jatka sillä nin(.)asia lähtee välittömästi eteenpäin, siel ei oo semmosta niikö(.)tavallaan niinkö luovuttamisajatusta(.)nii herkästi (tuu).

Tässä otteessa puhuja kuvaa tilannetta, jossa ongelmaksi muodostuu se, ettei työ etene, koska työssä käytetty terä ei ole oikea (metallityössä). Naisten kohdalla opettajan mielestä käy niin, että jos nainen ei itse huomaa, mikä on vikana, hän luovuttaa ja opettajan tehtävänä on tuolloin pyrkiä tukemaan ja kannustamaan oppilasta yrittämään uudelleen. Kun vastaavanlaisessa tilanteessa on mies, opettaja sen sijaan kuvaa tilanteen varsin erilaiseksi. Tällöin opettajan apua pyydettyä hän yksinkertaisesti kertoo, mikä terä on

oikea.

Tässä tilanteessa voitaisiin ajatella, että sama ongelmatilanne näyttäytyy opettajalle, hänen eri sukupuolista muodostamiensa stereotyyppien kautta erilaisena riippuen siitä, onko apua tarvitseva kurssilainen nainen vai mies. Naisen ollessa kyseessä opettaja tulkitsee tilanteen siten, että nainen on luonteeltaan helposti luovuttava ja hänen pitää siten valaa uskoa. Miehen ollessa kyseessä avun pyytäminen tulkitaan ilmaukseksi siitä, ettei mieskurssilainen tiedä, miten juuri tästä yksittäisestä tilanteesta jatkaa eteenpäin. Tällöin yksinkertainen neuvo riittää vastaukseksi.

'Kasvatus sukupuolistajana'

Tämän puhettavan fokuksena on kasvatuksen vaikutus sukupuolten välillä nähtyihin eroavaisuuksiin. Työnantajien haastatteluissa kasvatuskäsitteitä sukupuolieroihin ei tule juuri lainkaan. Opettajien keskustelussa korostuu näkemys, jonka mukaan tytöillä on kehityksessään enemmän liikkumatilaa sillä tavalla negatiivisessa merkityksessä, että tyttöjä tuetaan ja autetaan enemmän, mikä saa aikaan luovuttamismentaliteetin. Poikien on sensijaan oltava vahvoja ja omillaan toimeentulevia jo pienestä pitäen. Tässä puhettavassa kasvatuksellisten erojen nähdään vaikuttavan työelämässä siten, että naiset luovuttavat helpommin eivätkä yritä parastaan.

(13) Opettajien keskustelu s.31

3: Se tulee] naisille tulee hyvin herkästi(.)en mä tiä, ehkä se on, naisillaki on jollaki, ainaki osalla on sillä lailla että niin(.)ne on(.)perinteisesti tottunu siihen, että ne voi(.)jos tulee semmonen,ee, ristiriitatilanne(.)niin ne voi(.)niinkö vapautua sillä lailla siitä että ne(.)vaan sanoo että(.)se on ny(.)soronoo tää homma.

((myöntävää mutinaa))

3: Eli(.) ilmeisesti tuo(.)perinteinen kasvatustapa antaa(.)tytöille ja naisille(.)jonku verran suuremman liikkumatilan(.)sillon ko(.)haluaa sanoa etten mä halua tehdä tota(.)tai en mä osaa tota.

((myöntelyä))

3: Pojille ja miehille ei ehkä anneta niin paljo sitä liikkumavaraa(.)et sun on, ko sää oot mies, niin sun on osattava ja sun on pystyttävä siihen.

Naisten keskustelussa kasvatuksen merkitys sukupuolierojen aiheuttajana tulee varsin tärkeäksi. Toisaalta naiset puhuessaan selkeästi yrittävät määritellä sitä, kuinka sukupuolisidonnaista kasvatusta tällä hetkellä on. Toisaalta he näkevät jotkut sukupuoleen sidotut toimintatavat niin voimakkaasti normaaliudeksi määriteltynä, että niistä poikkeaminen nähdään väistämättä osoituksena poikkeavuudesta.

(14) Naisten keskustelu s.39

11: Mutta kyllä vain](.)nykyään varmasti(.)kaikki vaan ostaa pojille määrättyjä leluja ja tytöille määrättyjä leluja.(.)Niinkö syntymäpäivälahjaks ja muiks.(.)Eikoo?((Kysyy 10:ltä, joka nyökyttelee))

13: (Sama asia) on tavallaan vaatteissa.

11: Niin on.

13: Pojille aina sinistä ja tytöille punasta((naurahtaa)).

11: Niin on.

8: Ei se piä [paikkaansa enää.(.)Ei.

5: Mutta kyllä sua katossa pitkään], jos sää veisit vai..., vaikka jollekki kummityölle.(.)nii sää veisit auton.((nauraa))(.)Vois ne vähä ajatella että.(.)meneeköhän nyt tällä[ihimisellä oikeen hyvin.

Tässä otteessa konstruoituu näkemys, jonka mukaan yhteiskunnassamme on lapsille hankittava leluja sukupuolen mukaan. Samalla periaatteella on määritelty myös värit: tytöille punaista ja pojille sinistä. Mikäli näistä yhteisesti sovituista säännöistä poikkeaa, on vaarana tulla määritellyksi epänormaaliksi; "vois ne vähä ajatella, että meneeköhän nyt tällä ihmisellä oikein hyvin." Tämän keskustelun kautta siis sukupuolen mukaan eriytyvä lasten kohtelu nähdään kulttuurisesti niin vahvana odotushorisonttina, että siitä poikkeamisen odotetaan tulevan muiden ihmisten taholta epänormaaliudeksi määritellyksi.

Kaikenkaikkiaan 'Kasvatus sukupuolistajana' -puhetavassa konstruoituu sukupuolieroihin perustuva järjestelmä, joka kattaa ihmisen elämänkaaren poikavauvasta vaariin tai tyttövauvasta mummoon. Kasvatukseen perustuvien sukupuolierojen kautta tulevat eri sukupuolet määritellyiksi työntekijöinä, joilla on jo sukupuolensa perusteella tiettyjä heikkouksia tai vahvuuksia. 'Kasvatus sukupuolistajana' -puheikäytännön puitteissa olemassaolevat erot nähdään kuitenkin sosialisoinnin myötä syntyvinä, siten

riippuvaisina ajasta ja paikasta. Mahdollisuus kasvatustapojen muutokseen antaa siis myös mahdollisuuden erojen poistamiselle.

NAISEN SUHDETTA TYÖHÖN JA TYÖELÄMÄÄN MÄÄRITTÄVÄT PUHEKÄYTÄNNÖT

'Sukupuolisopimus naisen paikan määrittäjänä'

Sukupuolisopimukseen perustuva puhe vetoaa naisten ja miesten väliseen, perinteiseen työnjakoon, jonka kautta naisten kodin ulkopuolella tapahtuva työnteko nähdään perhetilanteesta riippuvaiseksi.

Puhekäytännön nimellä 'Sukupuolisopimus naisen paikan määrittäjänä' viitataan yhteiskuntateorioissa käytettyyn sukupuolisopimus-käsitteeseen. Tässä tavassa puhua naisten työssäkäynnistä voimakkaasti suhteutettuna perheeseen tulee ilmi niitä sääntöjä, velvollisuuksia ja oikeuksia, joilla määritetään naisten ja miesten keskinäisiä suhteita. Naisten paikkaa koskeva yhteiskunnallinen neuvottelu on ratkaistu tässä puheikäytännössä siten, että samalla kun naisella on oikeus palkkatyöhön ja koulutukseen, hän on kuitenkin voimakkaasti sidoksissa perheeseensä ja valinnoissaan riippuvainen miehensä mielipiteistä.

(15) opettajien keskustelu s. 12

(Opettajien keskustelussa on juuri aikaisemmin puhuttu siitä, mikseivät kurssille osallistuvat naiset ole halukkaita hakeutumaan työharjoitteluun tai ohjaavan koulutuksen jälkeen jatkokoulutukseen muille kuin metallialalle.)

2: Y,(.)yks seikka, mikä mun mielestä vaikuttaa tuohon että: miks ne niin oli niin(.) tuon ryhmän(.)hengen lisäksi, et miks ne oli niin kiinteesti vaan tähän me talliin, nii(.)se kävi ilmi, että jos,(.)jos koulutusta on tarjolla(.)vaikkapa nyt Seinäjoella tai Vaasassa, Vaasassa ois ollu sähköalaa...

3((?): Mm.

2: ...mitä täältä niinkö puuttuu, ni(.)oli niin kova kynnys(.)lähteä.

((myönteleviä ilmauksia))

2: [Että...

5: Joo](.)pois(.)täältä.

2: ...Niin.(.) Että ,ehkä tää naisilla niinku suurempi ongelma ku miehillä se,se liikkuvuus.(.)Et saattaa olla pieniä lapsia ja(.)ja perhe sitoo ja se saattaa se kormyki sanoo ettet sä mihinkään lähe.

Opettajien keskustelun otteesta käy ilmi, että tässä tavassa puhua naisten ja miesten välinen suhde rakentuu siten, että naiset ovat edelleen eri tavalla vastuussa perheen lapsista kuin miehet. Lisäksi näyttää siltä, että perheen miehellä katsotaan olevan paljon päätäntävaltaa suhteessa vaimonsa työssäkäyntiin tai kouluttautumiseen. Opettajien keskustelussa puhuja kaksi avaa puheen sukupuolten välisistä määrittelyeroista, mikä voisi johtaa pohdintaan sukupuolten välisen sopimuksen säännöistä ja velvollisuuksista. Sukupuolisopimuksen uudelleenmäärittelyyn ei kuitenkaan lähdetä. Myös naisten keskustelussa sukupuolisopimuksesta puhutaan, mutta lähinnä toteamalla sukupuolisopimuksen olemassaolo ja sen seuraukset. Olemassaolevaa työnjakoa ei aseteta kyseenalaiseksi.

(16) Naisten keskustelu s.23

5: Mutta jos ne on, ne on pikkusen viisaampia ko naiset on...

?: [Eilen...

5: (kuulostaako)](miehiä saa)

((hälinää ja naurua))

12: Saa, tottakai saa puolustaa, saa]puolustaa.

5: Kyllähän meilläki ois niitä semmosia:jos me ois, pietty puolemma. Ne on osannu pitää puolensa. ((14 myöntelee))

13: [Mutta se johtuu taas ihan historiasta...

?: Nii, siinä mielessä]...

7: Nii historiasta ja, naiset on aina hoitanu lapset, ei niillä oo ollu [semmosia...

5: Niihän se on]...

7: ...tilaisuuksia[()...

9: Eikä vaihtoehtoja]()...

Myös työnantaja-aineistossa naisten tehtäväksi nähdään perheen hoivatyö. Asiaa lähestytään lähinnä toteamalla naisille olevan vaikeampaa vuorotyön tai epäsäännöllisten työaikojen ja lastenhoidon yhteensovittaminen. Seuraavassa näytteessä perinteistä sukupuolisopimusta legitimoidaan varsin voimakkain keinoin. Toisaalta naisten työssäkäynti nähdään uhkana lasten kehittymiselle ja laajemminkin kotiäitiys keinona ehkäistä alkoholi- ja huumeongelmia, siten arvokkaana työnä. Puhuja ei missään vaiheessa aseta kyseenalaiseksi sitä, kumman vanhemman vastuulla hoivan tuottaminen on. Kaikenkaikkiaan naisten työnteko ei ollenkaan rakennu niin itsestään selväksi kuin miesten.

(17) Työnantajahaastattelu 3 s.4

1: Joo. Miten luulet niinku näin laajemmin jos ajattelee yhteiskunnassa tällamoista tasa-arvon toteutumista(.)onko se(.)niinku toteutunut tai onko siinä vielä jotakin mitä pitäis tehdä, tai tuli ihan mieleen, että onko ne sitte ne mahdollisuudet sun mielestä samanlaisia?

2: Mun mielestä ei ikävä kyllä, ei, ei oo ihan samanlaisia että(.)mää niinku katon itseni tota sillä tavalla(.)niinku vanhoilliseksi, että tota mää arvostan naista ja tuota(.) ja sitten olen, niinku olen sitä mieltä että pitäis olla tasa-arvo ja tota(.)mun mielestä se ei oo täysin tasa-arvoista. Tosin mää olen niinku sitä mieltä, että jos suinkin mahdollista niin naisten tehtävä olis olla kotona lasten kanssa ja tota, mää en kumminkaan niinku kato sitä, että se kotona oleminen olis, olis vähempiarvosta ku se varsinaisen rahan tuominen kotiin.

1: Joo,joo.

2: Ett tota(.)mää olen niinku enemmänki sitä mieltä että(.)jos(.)kaikki ne äidit, jotka suinkin pystys olemaan kotona kasvattamassa lapsiaan, niin tota meillä olis paljo vähemmän ongelmia niinkuin yhteiskunnallisesti. Ei olis paljon tota(.) näitä ongelmanuoria, ei olis huumeongelmia, alkoholi-ongelmia sillä tavalla(.). Mutta, mutta tuota kun äiti on pois kotoon(.)palkkatyösä, niin jää vähemmän aikaa sitten niille lapsille ja tota energia menee sitte taas sinne työelämään, niin se aiheuttaa sitten niitä ongelmia.

'Naisten soveltuvuus'

Naisten soveltuvuuden konstruoitumisesta rakentuu aineiston neljäs puheikäytäntö. Eri konteksteissa rakentuu erilaisia näkemyksiä siitä, millaisiin perinteisesti miesten tehtäviin naiset soveltuvat, millaisiin eivät.

Opettajien keskustelussa muodostuu käsitys, jonka mukaan nainen voi

työskennellä miehisellä alalla konkreettisissa ja suorittavissa työtehtävissä kuten sarjatuotannossa, johon ei sisälly suunnittelu- tai tiimityötä.

(18) Opettajien keskustelu s.32

3: Esimerkiksi neulomot, hyvä esimerkki siitä että(.)siel on neu...,yksi ihminen neulonu yhtä tiettyä asiaa tai(.)tiettyä saumaa tai jotain(.)ja sitte jos on tarvinnu vaihtaa johonki toiseen ni sit on ollu hirviä ristiriita aina siitä että(.)miten se käännetään se homma seuraavaa saumaa [varten.

5: Joo(.)joo]Että se ei oo ollu ainakaan mitään tiimityöskentelyä.

3: Nii, siinä ei, se on tehty sitä yhtä asiaa niinkö(.)jatkuvasti ja tota, miehisillä aloilla on hyvin vähä semmosia.(.)Josaki tietysti tämmösesä kappaleen vaihto- konepajasa nii,(.)sielähän ny on vastaavia tilanteita sitte, kyllä saattas tulla että...

2: Se on varmaan toi tekstiiliteollisuus semmone, et se on ohjannu semmoseen aika, aika mekaaniseen ja(.) [yksinkertaseen...

3: Kyllä se varmasti,,joo(.)varmasti on ollu yks tekijä[ollu siinä...

2: Elikkä metallissa]kuitenki on vähä, laajemmin pitää osata ja...

3: Siel on pikkusen niinkö ajateltava, mitä on tekemässä.

2: Mm-m.

Tässä otteessa aiempi työkokemus määritetään sen mitaksi, mitä työntekijä osaa ja mihin hän kykenee. Kuva työntekijästä muodostuu siis varsin staattiseksi ilman kehityksen mahdollisuutta. Puhetavalle on tyypillistä, että nais- ja miesvaltaisten alojen tehtävät tulevat erittäin bipolaarisesti määritellyiksi: miesvaltaisilla aloilla työtehtävät ovat monipuolista osaamista, tiimityötä ja ajattelua vaativia, naisvaltaisten alojen työtehtävät yksinkertaisia, mekaanisia töitä, johon ei liity työtehtävien valinta- tai määrittelyvaltaa. Näkemyshorisontti naisvaltaisiin aloihin on erittäin suppea käsittäen vain tehdastyön, ei esimerkiksi hoiva- tai konttorityötä, jossa työnkuva ja työvaatimukset ovat varsin erilaisia. Puhuja 2 pyrkii puheenvuoroissaan erottamaan sukupuolen näkemyshorisontin muodostamasta kontekstista siinä kuitenkin onnistumatta.

Työnantajien haastatteluissa puhekäytäntöä luonnehtii fyysisen voiman merkityksen korostaminen. Jokainen haastateltu työnantaja katsoo, että työn raskaus asettaa rajoituksensa sille, voiko nainen työskennellä alalla vaiko ei. Mikäli fyysiset syyt eivät aseta rajoituksia työssä, on ainoana muuna, ehdottomasti työnkuvaa rajoittavana

asiana koulutus. Jokainen työnantaja painottaa koulutuksen merkitystä työntekijöidensä valinnassa.

(19) Työnantajahaastattelu 1 s.2

2: No semmonen joku määrätty misä nyt ei yht'äkkiä, mikähän tulis mieleen(.)mikä ois misä mies on ehkä parempi, palomies(.)se nyt ois tiesti((nauraen)) tulee yks ensimmäisenä että(.)mutta no se on niinkö oikeastahan saa sanoa niinkö mun mielestä ainaki ykköstilalla koska siinä tulee kantamisia ja kaikennäkösiä misä naisen fyysiset voimat ei välttämättä riittä(.)Mutta miksei tietysti jos on oikein riski(.)mutta sitte jotain(.)muita vastaavia aloja tommosia(.)metsätyö nyt on(.)no tänä päivänä se on koneellistettu ei siinäkään ny oikeastahan(.)Mutta kyllä niitä aika vähä mutta niinkö tuo palomies on yks semmonen misä vois aatella että siinä mies on parempi kumminki ku naisen(.)siis fyysiseltä kannalta.

(20) Työnantajahaastattelu 2 s.4

2: Ööö, e-en minä(.)usko, että siinä mitään suurempaa(.)mitään suurempia vaikeuksia siinä on, että niitä on sellasia töitä, mihin nainen soveltuu varsin hyvin on(.)nykyään on tää automatisointi menny niin pitkälle että siinä on koneenhoitoa, siinä on näitten nappuloitten painamista aika palijo, että sellasiin hommiin varmasti. Se on nättiä työtä, kevyttä ja(.)siinä vaaditaan sitä osaamista, jotka enemmän sitten(.)nimenomaan perustuu tämmöseen koulutukseen että on(.)saadaan sitä(.)ohjelmointia, ohjelmointikieltä, ATK:ta, kaikki tämmöseen niin(.)niin kyllä varmasti nainen siihen pystyy jos on halua ja uskoo ja luottaa itseensä niin kyllä hän pystyy sen oppimaan. Siellä on selvät(.)selvät tuota niin numerot ja selvät ohjelmat olemassa mistä luetaan, että minkälaiset arvot sinne syötetään ja ne kun syöttää ja kierrosluvut ja muut tällaset niin(.)kyllä nainen varmasti siihen pystyy(.)eikä siinä(.)ei siinä minun mielestäni ainakaan pitäis olla mitään suurempaa...

Jälkimmäisessä otteessa on mielenkiintoista, että vaikka työnantaja aluksi painottaa koulutuksen merkitystä työtehtävistä suoriutumisessa, on puheenvuorossa käytetty paljon aikaa ja todistelua siihen, kuinka helpoksi työtehtävät ovat nykypäivänä menneet. Tavallaan työnantaja muodostaa kuvan, jonka mukaan työtehtävät ovat kehittyneet yksinkertaisimmiksi ja niiden suorittamiseksi on olemassa niin selkeät ohjeet, että myös nainen kykenee työtehtävän tekemään. Tämän tulkinnan mukaan sukupuoli siis näyttäytyy jälleen kahtiajakona, jonka ehdottomuus oikeuttaa myös työmarkkinoiden kahtiajaon. Naisten tulo miehille aloille tulee siis oikeutetuksi vain sitä kautta, että työtehtävien muutos on kohti sitä työtapaa, jonka katsotaan vallitsevan perinteisillä naisaloilla.

Naisten tapa nähdä oma soveltuvuutensa pohjautuu hyvin pitkälle koulutuksen antamiin valmiuksiin.

(21) Naisten keskustelu s.19

9: Nii sää oot...ko sä oot ollu paperitehtaalla, tuli mieleen et menisitkö sä vaihtaan (viiraa) ynnä muuta?

13: No ei musta varmaan siihen olis.

11: Nii ko ei oo koulutusta.

13: Nii.

11: Eikä opetusta.

13: Mm.

11: Mutta sitte on, jos opetetaan.

?: [Ja annetaan koulutusta.

Naisten kuva heidän omasta soveltuvuudestaan miesten aloille näyttäytyy puhettavassa itsestäänselvyytenä. Ainoa seikka, joka voi estää naisten pärjäämistä, on koulutuksen puute. Kuitenkin myös naisilla kuva naisten ja miesten aloista on varsin erilainen.

(22) Naisten keskustelu s.20

(Suoraan jatkoa ed. otteeseen)

13: Nii.(.)[mä aattelin]et] jos neki sielä, kuitenki päivät pitkät ei oikeestaan tee mitään nii((naurahten))(.).miks en minäki pystys siellä sitte oleen. ((myöntelyä))

2: Miten voi olla töissä ettei tee mitään? ((naurua))

9: Kato, jos kaikki menee hyvin nii, pyörii hyvin nii silloin oo mitään.

13: Nii.(.)[Et silloin on asiat...

9: Et valvoo vaan]

13: ...huonosti, jos on töitä.(.)Sehän se on.

10: Sehä ois hieno homma.

Tässä otteessa miesten alat konstruoituvat työkenttänä, jossa pääasiallisin työtehtävä on valvonta. Samalla valvonta kuitenkin saa merkityksen varsin yksinkertaisena ja helppona työnä, joka on oikeastaan sama kuin ei tekisi mitään. Toisaalta naisten kuva perinteises-

tä naisten tehdastyöstä rakentuu varsin erilaiseksi kuin opettajien keskustelussa (vertaa ote 18).

(23) Naisten keskustelu s.23

2: ...(Sanoo yrittäjän nimen)(.)se, eka, ei oo ikään käyny(.)vaatetustehtaassa ja se eka kerran oli menny käymään siellä ni se(.)ihmetteleen että, tällä laillako sitä työtä tehään(.).Kato, ko tehtiin, naiset tekee, istuu siinä paikallaan ja tekee sitä työtä ja(.)sitte, käy vain kahavitaulla ja ruokataulla ja koko ajan siinä tehään, et siin ei oo semmosia katkoja niinku miesten työsä, ajattelukatkoja (.) ja se ei ollu ikään nähny (kuinka ahkerasti)...((naurua)).

Puhujan mukaan naisten tehdastyö on ollut ahkeraa ja tehokasta työntekoa. Oteessa myös viitataan miesten työntekoon, jossa on puhujan mielestä 'katkoja' toisin kuin naisten työssä. Vaikka ajattelukatko -nimityksen voisi ajatella olevan positiivinen ilmaus, tulee sille tässä puheikäytännössä negatiivinen merkitys ahkera sanan vastakohtana "...siin ei oo semmosia katkoja niinku miesten työsä, ajattelukatkoja, ja se ei ollu ikään nähny kuinka ahkerasti..." .

Kaikenkaikkiaan naisten tapa konstruoida miesten ja naisten työalojen konteksti on varsin erilainen kuin opettajien ja työnantajien. Naisten mukaan heidän soveltuvuutensa miehille aloille perustuu annettavaan koulutukseen ja koulutuksen kautta hankittu tietotaito on riittävä lähtökohta työssä selviytymiselle. Samalla tämä tapa puhua määrittelee myös naisilla sitä, millaisia heidän työtehtävänsä miesten aloilla olisivat. Naisten puheessa miesten alojen työtehtävät rakentuvat lähinnä valvontatehtäviksi, jotka nähdään helppona työnä verrattuna esimerkiksi naisten vaatetusteollisuudessa tekemään tehdastyöhön. Toisaalta naisten konstruoimana perinteinen naisten tehdastyö saa positiivisen leiman sitä kautta, että siellä naiset tekevät töitä ahkerasti. Ahkeruus on nähty, ei niinkään tehdastyöhön, kuin naisten luonteeseen olennaisena osana kuuluvana ominaisuutena. Siis myös naisten puheessa sukupuoli määrittää ominaisuuksia, mutta tässä tapauksessa siten, ettei sen katsota asettavan selkeitä soveltuvuusalueita. Erilaisten töiden tehtäväkuvaa määrittää pikemminkin teknologian ja erilaisten työtä helpottavien apuvälineiden käyttö, kuin esimerkiksi työn asettamat vaatimukset fyysisen voiman käytöstä.

(24) Naisten keskustelu s.7

13: Ja sitte, mä huomasin sen kans silleen et ko mää oon kuitenkin tämän pienen pieni ja vähä pyöree ja tällanen, siellä paperitehtaas oli kyllä naisia töissä, mut ne oli isoja ja sellasii pitkiä ja ronskeja että, mulla tuli heti sellane, nastaa et joo, että ko sää oot noin pieni ja tommone et ethä sää voi mitään ja ethä sää nos...j jaksa ees nostaa mitää ja kaikkia tällasia siinä sitte tulee sivussa kans.((myöntelyä))

9: Mut eikö (sitä sanota, et) pieni on pippurinen, että...

7: Pitikö siellä jotain nostella sitte?

13: Ei, mutta niinkö [periaatteena.

7: Nii(.)nii,nii] mutta vaikkei enää tarvi [käyttää fyysistä voimaa,(.)ni...

13: Ethän sää pysty tehdä mitään, nii]...

4: Nii ja yleensä on koneet jo keksitty sitä varten, eihän mie...[miestenkään tarvi enää juurikaan nostella...

7: Nii(.)nii(.)trukit ja muut]

4: ...joo, trukit on(.)joo...

2: Kyl[miesten ala ei siinä...

?: Fyysistä voimaa tarvi]

2: ...miesten ala ei siinä mielessä oo yhtään niinkö...

11: Ei.

'Naisten soveltuvuus' -puhetavassa määritellään siis naisille soveltuvia työtehtäviä. Opettajien puheessa konstruoituu työntekijä tietyt taidot omaavana, ei kehityskelpoisena. Tätä kautta naisten voidaan nähdä olevan soveltuvia sellaisiin tehtäviin, joissa naisille ominaiset 'Sukupuoli biologisena dikotomiana' -puhetavassa konstruoidut ominaisuudet pääsevät esiin. Tällaiset tehtävät ovat yksinkertaisia ja suorittavia, ilman kokonaisvaltaisempaa tehtävähallintaa tai vastuuta. Työnantajien puheessa naisten sijoittumisessa ratkaisevana tekijänä nähdään työn fyysinen vaativuus ja riittävä koulutus. Naisten keskustelussa heidän soveltuvuutensa miesten työtehtäviin konstruoituu myös riippuvaiseksi tarvittavan koulutuksen hankkimisesta. Lisäksi naiset puheessaan konstruivat miehiset alat 'helpoksi' työksi verrattuna naisten perinteisiin ammattialoihin. Työn fyysisten vaatimusten mahdollisesti aiheuttamat ongelmat katsotaan ratkeavan fyysisten apuvälineiden käytöllä.

'Nainen itsenäisenä toimijana - pelinappulana'

Tämän puhettavan pääasiallisena sisältöalueena on naisten motiivien ja motivaation pohdinta suhteessa 'miehisiin' aloihin. Erityisesti opettajien keskustelussa lähtökohtana on vankka epäily siitä, etteivät naiset todella ole halukkaita kouluttautumaan miehisiin aloille. Työnantajista osa ei epäile naisten aitoa kiinnostusta, osa epäilee. Naisten omassa keskustelussa nousee selkeästi esille vahva motivaatio, erityisesti naisten alalla valitsevan huonon työtilanteen ja alemman palkkauksen vuoksi.

(25) Naisten keskustelu s.5

5: Nii, minun vuoro varmaan.(.)Niin ko(.)mul oli,tai on sillai, mää kans oon ollut täsä, nyt(.)palan matkaa, toista vuotta työtönnä(.). Sitte(.) mulla heti niiku otti ku sanottiin että naiset miehisiin ammattialoille sillai että(.) mää oon aina(.)tuntuu et mää, multa on niinku, onnistuu miehisetki työt(.) et mää oon aina tykänny semmosista,(.)vaikka on ruumiillistaki työtä,(.)vaikka on likasta tai jotain tämmöstä et se ei koskaan oo mua haitannu(.)että(.)mää sitte niinkö (.).aattelin että(.)mää haluan, ottaa, kummin ki se on mulle vieläki epätiejosa, että mikä se ala on sillailailla nyt varsinaisesti, mutta mää haluan ottaa selevää(.).et mikä se ois se, ala, et, mille mää nyt sitte(.)hake..., hakeudun vielä sitte jatkokoulutuksesa tavallaan tämän kurssin jälkehen(.)että(.)niinkö, mää haluan ottaa itestäni selevää(.).että(.)mikä se on ja(.) mikä mua kiinnostaa ja et mää tykkäisin siitä työstäni(.)ja(.)tietysti, musta tuntuu että se, vois olla, kunnol... ((naurahtaa)) kunnolla palakattua((naurua)) se työki että, mul on vähä semmonen että(.)se on sama mitä tekee, ku on kunnan palakka.(.) Et, ennen mää lähen, vaikka isommalla palakalla vaikk se ois(.)semmosta se työ , et vaikka se ois likasta, raskasta, näin(.) mut mää saan kunnolla palakkaa,sitte mää (.) taas pystyn (.) aatella(.) harrastaa jotaki,((naurahtaa))(.)parempia harrastuksia tai, reissata tai(.).et seki on sitte yks että(.).monesti miehisiin aloilla on(.).kyllä niitä on paremminki palakattuja sillä lailla että(.)että(.)ja kiinnostaa se, että(.).siit on nii kauan ko on ollu koulussa ja (.).semmonen, et mielenkiintosta ja(.).ainaki nyt tään kolome päivää mitä on ollu nii ihan(.).viihtyny hyvin. (5) Eipäs mää sen ihmeitä että(.) toivon vaan että saisin koulutettua jonkunlaiseks it...itteni ammattiin ja(.).sitte sais työpaikan ja...

Tässä puhuja rakentaa miehisiin aloista kuvan hyvin palkattuina, mutta raskaana ja likaisena työnä. Toisaalta puhuja kuvaa haluavansa löytää alan ja työtehtävän, josta 'tykkää' ja joka kiinnostaa. Toisaalta puhuja kuitenkin toteaa työn kuin työn käyvän, mikäli siitä maksetaan kunnan palkkaa.

Naisten keskustelulle leimaa-antava piirre on oman itsen määrittely erilaiseksi suhteessa ei-miehisiin aloille hakeutuviin naisiin. Siis myös naisten puheessa

miesaloille suuntautuva kiinnostus nähdään jollain tavalla tavanomaisuudesta poikkeamisena. Naisten puheessa käytetyt selitykset ovat yleensä jollakin tapaa oman itsen määrittelemistä enemmän miesten kaltaisiksi kuin muut naiset. Puheessa muodostuu käsitys, jonka mukaan naisen pitää olla erilainen kuin 'naiset yleensä' pärjätäkseen miesten aloilla.

(26) Naisten keskustelu s.9

12: No mulla tää juttu kähti nii et ko mä lehessä näin et oli(.)oli, et on tiedotustilaisuus tolle naiset miehille aloille, mää aattelin et mä lähen mielenkiinnosta kattoon että minkälainen se on. Meit oli tasan kolome naista siinä(.)mukana, ja, niinkö sanottiin musta että mä olin se(.)oikeesti kiinnostunu, sit oli puoliks kiinnostunu, ja sit oli joka oli sen puoliks kiinnostuneen naapuri. ((naurua))(.).Ja tuota(.)se(.)se oli tosi mielenkiintonen mun mielestä se (.).tilaisuus ja tuota(.)me kierrettiin tässä sitte taloa ja (.).mulla kans kolahti, kolahti sillä, prosessipuolesta ko puhuttiin ja(.)käytiin tossa labrassa ja aattelin, että tässä on sitä jotain että(.) että tuota(.)josko tuonne pääsis nii sieltä vois löytyä ura(.)ura ja mää oon kans ollu aina vähä semmonen että(.)semmonen)vähä ronskin tyyppinen nainen että, enempi semmonen poikatyttö(.)että pärjänny miesten kanssa ja aatellu että(.)että tuota(.)miks en minä jos joku muuki.(.)Että tämmönen oli lähinnä mulla sitte motiivina.(.)Mää oon ravintola-alalla ollu ja(.)ja tuota miehiä työkavereina kyllä aika paljo.(.)Mutta tuota(.)se on, välillä taas tuntuu niin ykstoikkoselta sielä, samoja annoksia heittää aamusta iltaan lautaselle nii(.)tämmöstä.

Tässä puhuja kuvaa itsensä ronskimmaksi kuin naiset yleensä ja samaistaa itsensä voimakkaasti poikiin ja miehiin kuvaillen itseään poikatyttönä. Puheessaan puhuja siis asettaa tämän lähtökohdaksi kiinnostukselleen ja legitimoii eroavaisuudellaan motivaationsa.

Työnantajien haastatteluissa yleisesti ottaen niiden naisten, jotka miesvaltaisille aloille hakeutuvat, ajatellaan olevan myös niistä kiinnostuneita. Joidenkin haastateltujen puheesta käy ilmi ikään sidottu kiinnostus. Nuoret, jotka hankkivat ensimmäistä ammattiaan, ovat suuntautumassa alalle, joka heitä aidosti kiinnostaa, vanhemmat ja uudelleen koulututtavat eivät enää tämän puhettavan mukaan ole aidosti kiinnostuneita valitsemastaan alasta. Parempi palkkaus ja työnsaantimahdollisuudet eivät ole riittävä peruste ammatin valinnalle.

(27) Työnantajahaastattelu 2 s.6

2: Sehän siinä on että(.)ainut asia mitä olen miettinyttäessä(.)naiset miehille aloille, niin nyt kun on näitä , vaateteollisuus on aika paljo lopettanu ja sieltä on tullu(.) tullu sitte naisia aika paljo vapautunu ja he ovat nyt sitte hakeutumassa ehkä miehille aloille(.) niin tuota(.)heillähän sitä ikää jo jonkun verran on(.)sanotaan nyt kolkytviis. Vaikka nyt jos ne sitten kouluttavat itsensä johonki tällaseen alaan että ajatellaan, että siinä kolme, neljä, viisvuottaki menee siihen ja tää minusta tarkoittaa vielä, jos tekniselle alalle, aloille haetaan(.) hakeudutaan niin siihen pitää olla jonkunlainen intressi.

1: Mm-m.

2: Yleensähan se lähtee siitä, että mua kiinnostaa tuo ala, tekniikka, metalli, tällainen ja silloin hakeudutaan siihen.

1: Joo.

2: Ja tuota. Jos tällanen, joka nyt on sitte ikänsä ollu vaateteollisuudessa ja sieltä tulee, hakeutuu sitte metallialalle esimerkiksi(.)niin (.)riittääkö se aika ja onko hän kiinnostunu siitä vai onko se vain sitä, että hän nyt, hänet tavallaan niinku ohjataan sinne, että nyt johonki suuntaan viedään(.) Jotain pitää työvoimatoimistot keksiä, että sen rahan edestä on kaikkennäköisiä ohjelma, työllisyysohjelmia, koulutusohjelmia ja jotta saisit sitä jotain rahaa sieltä niin sun täytyy niinku mukautua siihen vaikkein oikein haluaisikaan, eikä mulla ole kiinnostusta, mutta tämän rahan takia niin minä meen sinne ett löytyykö sieltä sitte näitä tosissaan halukkaita kovin montaa.

Tämän työnantajan puheessa käy selväksi toisaalta se, että nuorena valittu ammatti nähdään enemmän todellisen kiinnostuksen kohteeksi kuin myöhemmin hankittu. Toisaalta puhuja tulee konstruoineeksi 'kunnan työntekijän' identiteetin; aidosti kiinnostunut ja nuori. Kyseisen koulutuksen ja työvoimakoulutuksen yleisemminkin puhuja näkee ulkoapäin ohjatuksi ja kurssilaiset painostuksen vuoksi kurssille osallistuviksi. Naiset, jotka miehille aloille hakeutuvat tulevat konstruoiduiksi työvoimapolitiikan pelinappuloina, joita ulkoapäin ohjailaan tekemään ammatinvalintoja, jotka eivät vastaa heidän omia intressejään. Tämä sama trendi näkyy myös opettajien tavassa puhua naisten motiiveista.

(28) Opettajien keskustelu s.15

2: Ei(.)Mutta tuohon mitä (sanoo opettajan nimen) sano(.)eilen mun mielestä hyvin,(.)hyvin tälle ryhmälle että ja mitä itekki oon yrittäny korostaa, että vaikka on miehisii aloja, niin pidetään ne(.)pidetään ne sil-

mät auki ja katotaan niinku avarakatseisesti sitä että ehkä tämmösellä pienellä(.)fiballa että ei, ei puhuttaskaan miehisistä aloista niin tiukasti.

((myöntelyä))

2: Et se ois, ois niinku tämmöstä ohjaavaa koulutusta, et jossa sit ehkä painokkaammin tuotas näitä miehisia aloja, että se ei ois se kynnyks niin heti, et heitä nyt sinne syydetään(.)niinku tuolla työvoimatoimistossaki saattaa olla semmonen asenne, että tää tarkoittaa sitte että naiset laitetaan sinne(.)hallille. ((huiskii käsillään pois päin))

4: Ja(.)sitte nämä, jotka tämä, tähän kurssiin valitaan, valitaan ja se pyörii ni me yritetään väkisten tunkee niitä(.)vai yritetäänkö me tunkee [väkisten niitä...

2: Ei(.)ei.]

4: ...Miehisille aloille?()Niinku mää eilen justiin tolle porukalle sanoin että(.)vaikka te ootte tämmösellä kurssilla ni yhtä hyvin(.)tavoitteena löytää se työpaikka ja oikee ammatti(.)kyseisellekki henkilölle mikä[hä]nelle on paras.

3:Joo,joo]

4: Olokoon se sitte naisine, naisvaltane ala tai miesvaltane ala, ei sil oo merkitystä.

5: Nii, semmone ala vaan, joka [kiinnostaa (ja johon on)taipumuksia.

4: Se, joka kiinnostaa ja(.)]mihin on(.)kykyjä ja haluja ni...

Naiset, jotka ovat naiset miehisille aloille-kurssille hakeutuneet, ovat tehneet päätöksensä kurssille osallistumisesta niiden tietojen perusteella, jotka kurssista on annettu. Kurssin tavoitteena on siis ollut tutustuttaa naiset miehiin aloihin ja antaa lähtövalmiuksia ammattiin suuntaavaan koulutukseen. Samalla tavalla mille tahansa koulutukselle on aina määritelty joku tarkoitus ja tavoite, esimerkiksi hitsaajakoulutuksen tavoitteena on kouluttaa hitsaajia. Näinollen tässä opettajien keskustelussa koko koulutuksen lähtökohta asetetaan kyseenalaiseksi asettamalla koulutukseen osallistuvat naiset asemaan, jonka mukaan he eivät todella tämän tyyppistä koulutusta edes halua. Naiset, jotka kurssille ovat hakeutuneet, ovat kaikki toimineet naisvaltaisilla aloilla, joten heillä on niistä tietoa ja kokemusta. Kuitenkin opettajien keskustelussa painottuu se näkemys, että naisille tulisi antaa tietoa sekä naisten, että miesten aloista. Opettajien asenne on siis varsin pitkälle se, että naisten pyrkiessä miehisille aloille he todellisuudessa eivät toteuta omia halujaan vaan tulevat ulkoapäin ohjatuiksi. Mikäli naiset todella

hakeutuisivat itseään kiinnostaville ja haluamilleen aloille, he eivät olisi naiset miehille ammattialoille koulutuksessa. Tämä näkyy erittäin selvästi seuraavassa otteessa.

(29) Opettajien keskustelu s.14

3: Mutta ehkä siin on se kynnys, ero justiin tuosa(.)tuota niin(.)toisesa kurssisa että tuota nin sielä ei niinkö oo tarkotus tavallaan työntää(.)miehisille aloille sitä porukkaa, eli ne(.)kokee sen sillä lailla että ne saa niinkö jollekki omalle(.)niin sanotulle(.)omalle alalle, tuota ((naurahaetaen)) pyrkii siellä että.

((myöntelyä))

5: Se on tämmönen huo...,se on heikko lenkki tavallaan nyt täsä sitte että, että, että kyllähän ne(.)vaikka tietysti, meillä täällä kouluttajanaki voi olla(.)samanlaisia näkemyksiä mut jos näin on sovittu, niin(.)tähän tavoitteeseen nyt sitte vaan pitää pyrkiä.

Puheellaan opettajat irtisanoutuvat kurssin ideologiasta ja ilmaisevat sen tulevan heitä ylemmältä taholta, jonka vuoksi he ovat pakotettuja toimimaan sen mukaisesti. Opettajat konstruoivat puheessaan sukupuolen työaloja määrittävänä kategoriana. Se, että olet nainen tai mies, osoittaa automaattisesti soveltuvuutesi tietyille, sukupuolen mukaan kahtia jaetuille työmarkkinoille. Motivaatiota suuntautua oman sukupuolen mukaan leimautuneelle alalle ei aseteta kyseenalaiseksi. Suuntautuminen ammattiin, joka nähdään toisen sukupuolen alana, nähdään merkinä ulkoapäin pakotetuksi tulemisena.

'Tarve sopeutua olemassaolevaan'

Tässä puhettavassa painopistealueiksi nousevat työelämän vaatimukset ja niihin sopeutuminen. Puhekäytäntöä leimaava ajattelutapa on se, että jo olemassaolevaan miesten alojen työkuulttuuriin ja työympäristöön on naisten sopeuduttava. Tässä puhettavassa miesten aloille suuntautuvalla naisella pitää olla valmiuksia, joita naiseuteen ei aineistossa muutoin liitetä; hänen tulee olla luja ja omatahtoinen. Saavuttaakseen paikkansa työporukassa naisen odotetaan olevan rautainen ammattilainen, joka osaa hommansa miehiä paremmin ja pystyy tällä paremmuudellaan ansaitsemaan miesten hyväksynnän.

(30) Työnantajahaastattelu 2 s.2

2: Etten mäe ainakaan näe siinä mitään negatiivista((naisten siirtymisessä perinteisille miesten aloille)).(.)Minä luulen, että suurin vastustus on siinä, että kun(.).jos yksinäinen nainen tulee tonne miesporukkaan osastolle, niin hän joutuu tosissaan näyttämään kykynsä(.).ennenkö hänet hyväksytään sinne miesten joukkoon, että(.).ehkä pikkusen paremmin täytyy pärjätä kuin ne miehet siellä ennenku hänet hyväksytään.

Tässä puhettavassa työnantajat konstruoivat itsensä naisten tuloa perinteisille miesten aloille kannattaviksi. Vastustus nähdään muualta, eli työyhteisöstä esiin nousevaksi.

Myös kurssille osallistuvat naiset näkevät naisten tehtäväksi sopeutua työpaikan valtakulttuuriin.

(31) Naisten keskustelu s.6

9: Mm.(.)Mut eikö monesti niinku miehilläki oo ennakkoasenteita jos, niinku tulee naisia (mukaan), oon huomannu ainaki, vaikka ne puhuu että kyllä se käy että, kyllä naisetki sopii(.).mutta sitte ko tulee tosipaikka nii saattaa, ne ottaa takapakkia.

13: Joo, et kyllä niinkö[mä(.).mäki olin sen par kuukautta siellä...

9: On monesti käyny nii että(.).oon kuullu että]...

13: ...Niin tota(.).Mää jou'uin tavallaan ansaita sen.

9:[Mm.(.)Joo,niin...

13: Että(.).vaikka]ne, siel virnuili, ja(.).kuuli puhetta takaa päin nii mun piti joko kääntyä ja, sanoo niille vastaan jotain tai silleen, että niillä meni suu suppuun sitte että kyllä se, valitettavasti [on näin.

9: Kyllä monesti] mä oon huomannu kans että pitää niin ku (.).tosiaan ja antaa, annattaa heti ettei anna tulla niinkö vasten että...

13: Nii(.).[Siinä jää vähä jalkoihin.

9: ...Ja sitte, monasti, niin]no niin(.)(ja sitte pitää), monesti pitää olla niinku tavallaan askelta parempi(.)(myöntelyä))vaikka samaa hommaa tekee(.).ko ollaan naisia(.).pitää olla vähä(.).parempaa...

Naiset eivät kuitenkaan vain totea sopeutumisen tarpeellisuutta vaan heidän puheessaan lähdetään hakemaan syitä sille, miksi naisen pitäisi osoittaa ammattitaitonsa miespuolisille työkavereilleen. Mielenkiintoista on, että tämän keskustelun puitteissa naiset määrittävät itsensä parempina suhteessa miehiin ja keskustelu lainehtii tältä osin miesten

heikkouksien ja naisten vahvuuksien vuoropuhelussa. Seuraava tätä havainnollistava ote on sama kuin ote 1, eli tämän otteen puheenkäytöllä voidaan nähdä olevan kahdenlaisia seurauksia.

(32) Naisten keskustelu s.22

14: Oisko siinä yks syy sitte siihen että, miks(.)miehet vähä sielä työpaikoilla aristelee ko naiset tulee((myöntelyä)) että ne pelekää sitä omaa ,että naiset on tarkempia, ne ei myönnä sitä, että heiltä, jos, laitetaan samalle viivalle ja tuo(.)niin sanottu akka saa tänne jäähää(.)niin, ja se alakaa viihtymään niin se polokee heiltä työpaikat.((myöntelyä))(.)Ja varsinki ko ne miehet alakaa olla jo vanahempia, että ne tietää, että ne muutenki sais ehkä kohta lähteä, ko monelta muultaki työpaikalta saavat, niin, niitä pelottaa se, että ko naiset tekkee hommat paremmin.

11: Ja kaiken lisäksi naiset on ahkeria.

14: Niin.

11: Kovia tekeen töitä.

14: Joo.

9: Onko huo...,miehillä kans niin huono identiteetti et ne ei, [niillä ei kestä, ne ei kestä sitä, että me ollaan parempia.

14: Onhan niillä.(.)On se, tutkittu seki että suomalaisella] miehellä on heikko itsetunto.

Puhuja 14 esittää vahvan kannanoton siitä, että miehille naisten tulo samoille työmarkkinoille on vaikeaa siksi, koska naiset ovat työssään niin hyviä, että miehet pelkäävät menettävänsä työpaikkansa pätevämmille naisille. Toisaalta ongelmana nähdään myös miesten heikko itsetunto, jonka todenperäisyyttä vakuutetaan vetoamalla tutkimustietoon.

Naisten puheessa tehdään selkeä määrittely meidän ja muiden, siis miestyöntekijöiden välillä. Toisaalta naiset kuitenkin määrittelevät miesten kanssa työskentelyn paremmaksi vaihtoehdoksi kuin naisista koostuvan työporukan, joka tämän puhutavan puitteissa määritellään negatiivisesti.

(33) Naisten keskustelu s.17

5: Mä oon ainaki ollu miesten kanski töi...,työssä, tai työelämässä näin ja(.)musta mää ainaki pärjäsin hirmu, hu...,hyvin niitten kans ja(.)tai sillai että(.)musta ne oli(.)ihän(.)fiksujja, niinkö(.)vaikka mää yksin naisena olin sielä niitten kans, niin(.)mää niinkö, päinvastoin musta tuntu että ennen

mää oon miesporukassa ko nais....naisporukassa jotenki, et se oli semmosta, siel eo ollu semmosta...

6: [Kaakattavia kanoja.

5: Piirteitä mitä huomasi] niinku naisporukassa.((myöntelyä))

Kaikenkaikkiaan naisten tavassa puhua työelämästä ja siihen sopeutumisesta painottuu ajatus siitä, että naisten tulee sopeutua jo olemassaolevaan kulttuuriin, vaikka se ei vastaisikaan sellaista työympäristöä, jonka kurssilla olevat naiset kokisivat ihanteellisena. Toisaalta tässä puhutavassa tulee esille myös se, etteivät perinteiset naisten alatkaan ole työilmapiiriltään parhaita mahdollisia, vaan ongelmia ilmenee myös siellä. Puheikäytännössä miesten aloille hakeutuvat naiset määrittelevät itsensä jollakin tavalla erilaisiksi suhteessa muihin naisiin samoin kuin suhteessa miehiin. Näissä määrittelyissä 'oma porukka' konstruoidaan muita paremmaksi. Tämä voisi olla osoitus pyrkimyksestä luoda kollektiivinen identiteetti kurssille osallistuvien naisten kesken. Me-hengen luominen on todennäköisesti varsin tärkeää näille naisille, jotka kokevat toimivansa vastoin yleisiä odotuksia. Eräänlainen ilmapiiriä kohottava ja pärjäämistä korostava 'tsemppipuhe' voisi olla osoitusta varsin merkittävästä pyrkimyksestä sopeutua 'roolinrikkojaksi'.

'Tasa-arvon määrittely'

Kaikissa keskusteluissa paljon korostettu ja esiin tuotu piirre on kaikkien osapuolten periaatteellinen tasa-arvon kannatus.

(34) Työnantajahaastattelu 2 s.5

2: Omasta mielestäni niin(.)nainen ja mies on aina ollu tasa-arvosia, ei, ei mulla oo niinku koskaan tullu mieleen jotain muuta, etteikö olisivat tasa-arvosia, joka asiassa, niin palkka-asioissa kun kaikissa muissakin, vaikka sitä puhutaan että(.)nainen(.)jos tulee samanlaiseen työhön miesten kanssa, että hänelle maksetaan huonompi palkka.(.)Mutta esimerkiksi tämä, tämä, tuota nykyinen palkkasysteemi täälläki, että jos otetaan koneenhoitajat johonki koneeseen niin, ei se katso sitä, että onko se mies vai nainen.

Otteessa työnantaja rakentaa itsestään kuvan tasa-arvon kannattajana. Puheensa vakuuttavuutta lisätäkseen hän käyttää ponnekkaita ilmaisuja "aina ollu tasa-arvosia...", "ei mulla oo koskaan tullu mieleen mitään muuta...". Oman mielipiteensä lisäksi työnantaja kuvaa palkkauksen olevan tasa-arvoa ilmentävä tekijä.

Tasa-arvon kannatuksesta sen taustalla olevan yhdenvertaisuuden ideologian vuoksi, sekä työnantajat että opettajat irtisanoutuvat.

(35) Opettajien keskustelu s. 33

5: Nii.]että ei ehkä täsä koulutuksesa, mulla ainaki on se mielipide, että(.)ei sitä nyt tasa-arvon takia kannata ((2 myöntelee)) (.)vaan sen takia, että jos jotain naista kiinnostaa kerta kaikkiaan miehinen ala, niin silloin(.)pitää niinkö [pyrkii tukemaan sitä.

(36) Työnantajahaastattelu 5 s.10

2: No en minä ainakaan henkilökohtasesti, mä en oo millään tavalla, en pienimmässäkään määrin tasa-arvo ihminen, en mihinkään suuntaan. Eikä ainakaan mun mielipide, ei se vaikuta ((siis tasa-arvo ajattelu)), vaan mä niinku koen sen hyväksi täälä työyhteisösä ((naisten tulon)) ja se, se niinku vaikuttaa.

Näissä otteissa tasa-arvon kannattaminen konstruoituu muiden kuin ideologisten syiden varaan. Naisten siirtyminen perinteisille miesten aloille nähdään kannatettavana naisten henkilökohtaisen kiinnostuksen ja työyhteisön hyötynäkökulman vuoksi. Tasa-arvon ideologiasta irtisanoutuminen koetaan erittäin tärkeäksi. Otteessa 36 tähän käytetään voimakkaita ilmauksia "en oo millään tavalla...", "en mihinkään suuntaan". Tähän voisi olla syynä tasa-arvo näkökulman kannattamisen assosioiminen feminismiin, joka yhteiskunnassamme saa varsin usein negatiivisia määritteitä. Tämä näkyy selkeästi seuraavassa otteessa.

(37) Opettajien keskustelu s.34

2: Mm(.)mm, joo,](.)Joo(.).Mä oon samaa mieltä, mä(.)tämän(.)työvoimapiirin tämän EU-koordinaattorin kanssa(.)ihmettelin sitä hänen lähtökohtaansa ko hän sano, että(.)et tasa-arvo lähtee siitä että tuota (.) naisille annetaan, (.) annetaan niinku tämmösellä fifti-fifti -ajattelulla niinkun (.) mahollisuudet mennä tällaseen(.)hankkeeseen ((5 myöntelee))mukaan ja(.)mun mielestä sielä vähä on niinku tällane(.).jos mä ny feminismiä pikusen(.)äärifeminismiä varsinki tunne, nii siel on semmonen niinku että, et mulle kans.

((4 ja 5 myöntelevät))

2: Semmonen ajattelu(.)Et miks toi saa, et miks en minä saa että(.)et se on pikkusen semmone...

2: ...nii, silloin se on jotenki keinotekonen se(.)[lähtökohta samoin niinku tässäki.

Otteessa puhuja kertoo, kuinka keskustelussaan EU-koordinaattorin kanssa tämä on ilmaissut mielipiteensä, jonka mukaan tasa-arvo lähtee puolet ja puolet -ajattelusta. Tällainen ajattelutapa on puhujan mielestä keinotekoinen, siis ei kannatettava. Vahvistukseen muodostamaansa käsitystä, puhuja assosioi sen äärifeminismiin. Tässä tapauksessa puhujan kielenkäytön merkityksen voisi ajatella rakentuvan tämän keskustelutilanteen ulkopuolelle, kulttuuriseen kontekstiin. Kulttuurisessa kontekstissa äärifeminismi saa samanlaisia, negatiivisia määritteitä kuin muutkin ideologiat ääri-sanalla vahvistettuina. Äärifeminismi, samoin kuin esimerkiksi ääri-islamilaisuus tai äärijuutalaisuus kuvaavat ideologiaa, jonka katsotaan olevan ei-rationaalista, vaihtoehdotonta, kapea-alaista oman näkemyksen raivokastakin puolustamista.

Puolet ja puolet -ajattelu perustuu osittain myös tasa-arvolakiin. Lainsäädäntö sinällään konstruoituu tässä puhettavassa toimintaa määrittelevänä raamina, jonka syvällisempää sisäistämistä ei tarvitse tehdä.

(38) Opettajien keskustelu s.33

5: No tämä, ainaki tämä tasa-arvolaki nii(.)kyllähän sen aika monet kokee ja kyllä määki koen sen(.)vähä semmoseks teennäiseksi (niinkö)(.) et jos niinkö valitaan vaikka jotain kokoonpanoja johonkin(.)organisaatioihin nii se,(.)se tasa(.)-arvo(.)sanelee ne(.) määrät kuinka paljon niitä on mies(.) puolisia ja naispuolisia suhteessa että(.)et mä uskon, että naisetki kokee sen josain vaiheessa(.)niin että(.)heiät(.)asetetaan siihen vain tasa-arvon takia.

2: Joo, et se on vähä niinku [menny överiksi.

5: Ei, et(.)joo]

4: Mm. Kaikkea muuta ko tasa-arvo [enää sitte.

Tässä keskustelussa tasa-arvolainsäädäntö saa merkityksensä pakkona, jonka vuoksi esimerkiksi organisaatioihin pitää valita puolet naisia ja puolet miehiä. Tällaisena tasa-arvoa ei kannateta. Tasa-arvon kannatus määräytyy pikemminkin oman sisäisen ajat-

telumaailman kautta, joka mahdollistaa oman henkilökohtaisen suhteen muodostamisen koko aihepiiriin.

(39) Opettajien keskustelu s.34

2: Joo(.).joo(.). Mut ehkä se tasa-arvo pitäs mennä](.)enemmän siihen niinku noihin asenteisiin just ja kukin itte miettiä sitä tykönänsä että ((5 myöntelee))(.). miten sitä vois edistää ja(.). ja o...,onko se sitte aina itsearvoista niinku tässä(.). Mitä mieltä muut on?

Puheenvuorossa korostetaan henkilökohtaisten asenteiden merkitystä tasa-arvoajattelussa. "Kukin miettiä sitä itte tykönänsä" rakentaa tasa-arvosta kuvan, jonka mukaan jokaisen täytyy päättää itse, mitä tasa-arvosta ajattelee ja miten siihen suhtautuu. Henkilökohmainen suhde antaa myös vapauden määrittellä oma suhtautumistapa toiseksi, kuin mitä periaatteellinen kanta on.

(40) Opettajien keskustelu s.36

3: ...Ei se tasa-arvo(.).meille vanhoille(.).niinkö minäki tämmönen jullikka oon nii...

Tässä sitä, ettei itse ole tasa-arvon kannattaja, on perusteltu iällä. Täydellisen tasa-arvon mahdottomuutta on myös perusteltu vetoamalla 'Sukupuoli biologisena dikotomiana' -puheesta tuttuihin, biologiaan perustuviin eroavaisuuksiin.

(41) Työnantajahaastattelu 1 s.4

2: ...Ku kohtuuesa, ettei se nyt ihan semmosta radikaaliakaan, että onko se sitte, koska siinä on ne biologiset erot on kumminki, että kyllä siinä jonkunlainen ero on...

Kaikenkaikkiaan tasa-arvo on paljon käytetty käsite, joka näyttäytyy yhteiskunnallisessa keskustelussa usein siten, kuin sen sisältö olisi selvä ja yhteisesti hyväksytty. Tässä aineistossa tasa-arvo näyttäytyy kuitenkin varsin epäselvänä käsitteenä, josta ei puhuta ilman, ettei sitä jollakin tavalla pyrittäisi määrittämään. 'Tasa-arvon määrittely' -puhetavan puitteissa tasa-arvo konstruoituu käsitteenä, jota periaatteessa kannatetaan. Tasa-arvon ymmärretään tällöin olevan sitä, että naisilla ja miehillä on samanlaiset mahdollisuudet hakeutua eri ammattialoille, palkkaus samassa työtehtävässä on sama ja

työnhakijoille asetetut vaatimukset ovat samanlaisia. Näistä viimeinen kohta painottuu erityisesti siinä merkityksessä, että miesten aloille hakeutuvilla naisilla täytyy olla samanlainen koulutus ja kokemus kuin miehilläkin. Kiintiönaisia kenties alemmilla kriteereillä ei oteta.

(42) Työnantajahaastattelu 4 s.2

2: ...Se tietysti edellyttää sitä, että(.) se koulutuspuoli pitäis olla kunnossa...

(43) Työnantajahaastattelu 5 s.3

2: ...Meillä on niinkö tavoitteena saada(.)saada sille kurssille(.)ja sitä kautta meille töihin naisia(.)se on niinku tavote(.)mutta samat valintakriteerit täytyy olla ku miehilläki...

1: ...Kiintiönaisia sinne ei oteta...

Periaatteellisesta tasa-arvon kannatuksesta huolimatta tasa-arvoa sen samanarvoisuusideologian vuoksi ei puhekäytännössä kannateta. Suhde tasa-arvoon tulee määritellyksi toisaalta ulkoiseksi, lähinnä lainsäädännön mukanaan tuomaan velvoitteeseen tasa-arvon edistämisestä ja sisäiseen, henkilökohtaisen mielipiteen mukaiseen käsitykseen. Henkilökohtaisen mielipiteen kautta mahdollistuu myös irtisanoutuminen tasa-arvoajattelusta, muunmuassa vetoamalla ikään. Koska sukupuolten epätasa-arvo on puhujien mielestä ollut aikaisemmin selvää, ei heidän enää vanhana tarvitse mukautua nykykulttuuriin vaatimuksiin. Tasa-arvon kannattamisen voidaankin ajatella olevan kulttuurissamme sellainen normatiivinen ja moraalinen odotushorisontti, jota vastustavia kommentteja ei välttämättä haluta esittää, koska se voisi asettaa puhujan huonoon asemaan. Ainakin niitä esittäessä nähdään tarpeellisena esittää erilaisia selityksiä erimielisyydelleen. Tasa-arvon kannattaminen voidaan kulttuurisen kontekstin kautta nähdä myös meriittinä, jolla esimerkiksi työpaikan imagoa voidaan kohottaa.

(44) Opettajien keskustelu s.17

4: Oo, ja ku se on nuilla(.)se on nuilla tehtaillaki ihan tuota nii]siinä mielesä imagokysymys, että ne haluaa, [haluaa...

5: Joo.]

4: ...Ettei ne ei sorra naisia ja(.)et heil on myös naisia siellä ja.

'Tasa-arvon määrittely' -puheessa naisten asema työelämässä rakentuu miesten kanssa yhdenvertaiseksi. Vaikka sekä opettajilla että työnantajilla on kenties tasa-arvosta poikkeavia henkilökohtaisia näkemyksiä, puhettavan puitteissa naisten miehille aloille tuloa ei kuitenkaan vastusteta. Eri asia on, kuinka pitkälle varsin ulkoisesti määritelty tasa-arvoajattelu kantaa. Voidaan siis miettiä sitä, voivatko tässä puheikäytännössä nyt alisteisina näyttäytyvät tasa-arvosta irtiotot saada jossakin muunlaisessa yhteiskunnallisessa tilanteessa ylivallan.

KONVENTIONAALISUUDESTA MURROKSEEN -VAKIINTUNEIDEN PUHETAPOJEN HAASTAMINEN

Aineistossa näyttäytyy kaikkien tutkittavien ryhmien osalta puhetta, joka tilannekohtaisilta ja ideologisilta seurauksiltaan kyseenalaistaa konventionaalisia puhetapoja. Ominaista tällaiselle puheelle on kuitenkin se, ettei se saa samanlaista 'diskursiivista voimaa' kuin edellä kuvatut puheikäytännöt. Sensijaan konventionaalisuutta kyseenalaistava puhe näyttäytyy pienoisina 'ovenavauksina', jonka antamiin uudensuunniteltuihin mahdollisuuksiin eivät puhujat lähde aineistossa vastaamaan. Vakiintuneita puhetapoja siis hienoisesti kyseenalaistetaan, mutta varsinaista uudelleenmäärittelyä eli vaihtoehtoisia tapoja puhua ei rakenneta.

Naisten puheessa tuodaan useissa yhteyksissä esille näkemys naisten ja miesten erilaisesta asemasta työmarkkinoilla.

(45) Naisten keskustelu s. 25

4: Miks apumiehen] ois pitäny saaja enemmän ko sinä?

14: Niin, elikkä, mä sain sitte enempi ko(.) nämä apumiehet

4: Mm.(.) Mut se piti salata.

14: Niin.

4: Miks?

14: No, tuota. Mää varmaanki, siel oli semmosia poikia jokka oli ollu kauemmin aikaa raksalla ko minä ja [kuitenkin kouluja käyneitä(.) niin.

4: Nii mut siinä on heti tuo asenne, että ei nainen voi saaja] missään tapauksessa, enemmän ko joku, (.) vaikka kuinka matalapalkkanen mies. ((14 myöntelee)).

(46) Naisten keskustelu s. 21

10: Mähän oon itseasiassa tehny hirveesti vaan miehisiä hommia ko mulla ei oo sitä miestä ollu yheksääntoista vuoteen, ((naurahtelua)) (.) koko kesän mä oon maalannu taloa, ikkunanpuitteita (.) ja oonhan mä tehny remonttia, tapiseerannu ja jopa vaihtanu lattia(.)pintoja ja...

11: Mut eikö tunnu et se kuuluu niinkö yksinäiselle naiselle [ihtestäänselevästi, nii, ei sitä niinku piä miesten työnä.

10: Ihan luonnostaan joo, kyllä se kauppias ihimetteli kyllä] silloin ko mä sitä muovimattoa ostin että no kyllä se mattomies ((nauraa)) (.)sitte leikkaa sen. Mä sanoin ettei oo mitään mattomiestä ko minä itse. ((nauraa))(.) Hyvin se kävi ja [ihan hyvin.

7: Mutta niinhän se yleensä on] että ko remonttia tehään ni nainen hoitaa sen maalauksen ((myöntelyä)) mutta, mutta sitte kumminkun ammatissa, nii onko maalarin ammatissa juurikaan naisia(.) [vaikkei se työ oo sen kummempaa.]

(47) Naisten keskustelu s.24

2: Joo, mutta niinku tuola (.) naisten aloilla (.) ko aattelee, nii se on tavallaan naisten omaa syytä ku naiset on nii alistuneet, ne alistuu aina siihen miehen tahtoon (.) ja sii, yleensä johtajat on miehiä (.) jos ei ne maksa parempaa palakkaa, nii siinä vain nöyränä mennään ja tehään sitä työtä, otetaan [se mitä annetaan.

Näissä otteissa naiset rakentavat kuvan sukupuolittuneista työmarkkinoista, joilla naiset ja miehet työskentelevät erilaisissa tehtävissä ja saavat työstään erilaisia etuuksia. Naiset eivät kuitenkaan totea olemassaolevia eroja luonnollisina ja oikeutettuina, vaan puhettavallaan haastavat näkemään ne sopimuksenvaraisina. Naisten puheen voi käsittää eräänlaiseksi 'metapuheeksi' siinä mielessä, että siinä lausutaan julki olemassaolevia konventioita ja sitä kautta mahdollistetaan niiden kyseenalaistaminen. Puhujien on mahdotonta kyseenalaistaa sellaisia olemassaolevia käsityksiä, joilla on puhujille totuusarvo. Näinollen naisten puheessa miesten ja naisten välillä nähtyjä eroavaisuuksia ei useinkaan käsitetä totuutena, jota ei voitaisi kyseenalaistaa.

Ideologisessa mielessä tällaisella puheella on merkityksensä perinteisiä käsityksiä murtavana, koska se tekee näkyväksi sukupuolten välillä vallitsevia, tulkinanvaraisia sopimuksia ja avaa tietä uudelleenmäärittelylle. Käytännössä tässä keskustelukontekstissa naiset eivät kuitenkaan varsinaisesti lähde määrittämään uudella tavalla olemassaolevia konstruktioita naiseudesta vaan määrittävät mieluummin itsensä erilaisiksi suhteessa perinteisillä naisten aloilla työskenteleviin naisiin. Myöskään laajempaa yhteiskunnassamme vallitsevaa käytäntöä, jossa perinteisillä naisten aloilla maksetaan keskimäärin alhaisempaa palkkaa kuin miesten aloilla, ei aseteta kyseenalaiseksi sen huomioimisesta huolimatta (ote 48). Pohtimisen arvoistahan kenties olisi se, miksi perinteisillä miesten aloilla on kaiken kaikkiaan paremmat palkat kuin perinteisillä naisten aloilla.

(48) Naisten keskustelu s. 4

3: Mä oon kans ollu yli vuoden työttömänä ja (.) olin seittemäntoista vuotta(.) teh, tehtaassa ((sanoo tehtaan nimen)) ja, sitte yhtäkkiä huomasin, että en osaakaan mitään ammattia ((nauraa)) (.) että tuota (.) ja sitte nää (.) miesten alat (mä aattelin) et jos siitä tulee tosiaan (.) (jollonki) työpaikkaa ja, aattelin sitä palkkaustaki että ((nauraa)) (.) jos siin ois vähä paremmat mitä noissa tehtaissa ja naisilla (että)

2: Voihan se olla että (miehisillä aloilla) maksetaan vähä vähemmän ko miehille, vai eikö se sama palkkaus [nykyään pitää olla...

3: Kyllä (.) eiköhän se], ((nauraa)) eiköhän se piä...

4: Ei se piä [aina paikkaansa (.) ei välttämättä (.) ei...

3: Eikö? eikö?] Tätä mää oon... ((3 ja 4 nauraa))

6: Mut tuota silleen yleensä palakka vähä niinku miehisillä aloillaki kuitenkin korkeempi [ko jokka on naisval, naisvaltaasia nii...

3: Nii (.) kylä minustaki]...

7: On, onhan se samasta työstä sama mutta [yleensä...

6: Nii]...

7: ...naiset joutuu tekehän sitte siellä miesten aloilla niitä pienempipalakasia... ((4 ja 6 myöntelevät))

4: Vähempiarvosia...

Opettajien keskustelun puhekäytännöt rakentuvat kaikenkaikkiaan varsin voimakkaasti biologisen determinismin varaan. Tätä kautta naisten ja miesten välille konstruoidut erot nähdään luonnollisina ja olemassaolevina totuuksina, ei sosiaalisesti määrittävinä. Tasa-arvosta keskustellessaan puhujat kuitenkin rakentavat uudelleenmäärittelyä sille, mikä on naisten ja mikä miesten kotityötä.

(49) Opettajien keskustelu s.35

2: Ja mun mielestä se tasa-arvo niinku koostuu semmosista hyvin pienistä ja arkisista niinku asioista että (.) siinä varmaan niinku sillä tavalla on sitä kehittämisen varaa et miettii niinku sillä, sillä tavalla että (.) hetkinen, et esimerkiks et voisko tämän tehdä joku, joku nainenkin tai (.) tai voisinko mä joskus ajatella asiaa niinku naisenki näkökulmasta. (.) Mä niinku törmään siihen ko mulla itellä on pieniä, pieniä lapsia niin mä (.) monesti törmään siihen että mä, mä toistan esimerkiksi isäni (.) ajatuksia siitä, että eihän isä vaihda vaippaa.(.) Ja sitte mä oon ruvennu miettimään sitä tykönäni että (.) hetki, että voisko sen kuitenkin ajatella toisellaki tavalla.(.) Musta se on myös sitä tasa-arvo et miettii niitä pikkusia asioita että (.) että...

Edellisen otteen voidaan ajatella murtavan perinteistä näkemystä naisten ja miesten tehtävistä siinä mielessä, että siinä pyritään määrittämään naisten ja miesten erilaiset roolit ihmisten itse uusintamina. Ajatuksena on, että ihmiset voivat itse määrittellä omaa suhtautumistaan eri sukupuolilta kulttuurisesti odotettuihin käyttäytymisnormeihin ja toimia myös niiden vastaisesti. Käytännössä opettajien keskustelun puitteissa käsitys tasa-arvosta kuitenkin rakentuu varsin pitkälle ulkoisten normien ja sääntöjen määrittämäksi, eikä tasa-arvon edistämistä sen ideologisen näkökulman vuoksi kannateta. On siis kyseenalaista, josko puhetta, jolla muodostettuja konventioita voitaisiin murtaa, itseasiassa edes haluttaisiin tässä tarkoituksessa käyttää.

Työnantajien haastatteluissa työnantajien periaatteellisena lähtökohtana on naisten perinteisille miesten aloille kouluttautumisen ja siirtymisen kannatus. Aiemmissä puhekäytännöissä tätä usein perustellaan naisiin liitetyillä positiivisilla ominaisuuksilla. Kuitenkin tarkemmassa puhekäytäntöjen tarkastelussa on usein käynyt ilmi, että periaatteessa samoilla argumenteilla, joilla naisten tuloa perinteisille miesten aloille kannatetaan, siitä rakennetaan myös ongelmallinen ja negatiivinen asia. Työnantajien puheessa vakiintuneita puhekäytäntöjä kyseenalaistetaan lähinnä työyhteisön näkökulmasta siten, että miesten ja naisten työskentely yhdessä nähdään työyhteisöä kehittävänä elementtinä.

Toinen, uudelleenmäärittelyä mahdollistava puhe on sukupuolierojen näkeminen minimaalisina. Vaikka sukupuolieroihin vedotaankin faktoina, niiden merkitystä työelämässä toimimisen kannalta väheksytään.

(50) Työnantajahaastattelu 5 s.10

I: Tavallaan ne säännöt, mitkä on (.) muotoutunu siihen työyhteisöön ne tulee semmosen uuden (.) tarkastelun kohteeks silloin ja niitä mietitään ja, ja ehkä parannetaanki sitte.

(51) Työnantajahaastattelu 5 s.8

I: Joo kyllä] sitä mieltä määki oon, että jos niinkö otetaan koko sanotaan nyt vaikka niin, että käytettävyys työelämässä eri tehtävissä niin jos semmosen otsikon alla puhutaan niin se (.) ne on aika niinkö minimaalisia kuvioita mistä silloin puhutaan jos tehään näitä tämmösiä eroja mitä nyt on tullu esille.

Otteessa 50 puhuja kuvaa naisten siirtymisen perinteisille miesten aloille hyväksi siinä mielessä, että naisten tulo miesten työyhteisöihin voi muuttaa ja murtaa työyhteisöön muodostuneita vakiintuneita sääntöjä ja tapoja. Seuraavassa otteessa sama puhuja minimoi keskustelussa konstruoitujen sukupuolten välisten erojen merkitystä työelämässä toimimisen kannalta. Puhuja puhuu aiheesta siten, että hänen näkökulmansa on erittäin työnantajakeskeinen: '...Että käytettävyys työelämässä eri tehtävissä niin...'. Yksittäisen työntekijän ominaisuudet saavat merkityksensä sitä kautta, mikä hyöty tai haitta näillä ominaisuuksilla on työnantajalle.

Edellä kuvattu työnantajien puhe voi toimia perinteisiä käsityksiä murtaen lähinnä siinä mielessä, että siinä naisten siirtyminen perinteisille miesten aloille nähdään ei ainoastaan hyväksyttynä asiana vaan myös tekijänä, josta voi olla hyötyä myös työnantajalle ja työyhteisölle. Vaikka työnantajat kaikenkaikkiaan puheessaan nojautuvat vahvasti sukupuolten välisiin eroihin, voisi ajatella, että niiden väheksyminen kuitenkin ajan kuluessa voi murtaa niiden tämänhetkistä hegemonista asemaa. Biologisen determinismin hegemoniaan on siis istutettu myös sitä kyseenalaistavia puheen hiukkasia.

POHDINTA

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin naisopiskelijoiden, miesopettajien ja yritysten edustajien keskustelussa rakentamia käsityksiä ja näkemyksiä siitä, että naisia koulutetaan perinteisille miesten aloille. Tutkimuksen tuloksena rakentui kaksi naisen olemusta määrittävää puhekäytäntöä ja neljä naisen suhdetta työhön ja työelämään määrittävää puhekäytäntöä. Näiden lisäksi aineistossa rakentui tasa-arvon määrittelyyn pyrkivä puhetapa. Tuloksissa on myös tarkasteltu sitä, millaista perinteisiä konventioita purkavaa puhetta puhujat ovat tuottaneet. Tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden puhetta ei ole tämän tutkimuksen puitteissa käsitetty ilmauksena 'puheen takana' olevista asioiden todellisista tiloista vaan keskusteluja on tarkasteltu sosiaalisina rakennelmina, joiden konteksti on määrittänyt sitä, millaisista asioista puhujat ovat voineet puhua ja millä tavoin. Keskustelutkaan eivät ole rakentuneet "sosiaalisessa tyhjiössä" (Wahlström, 1992, 33) vaan niiden voidaan käsittää määrittyneen laajemman yhteiskunnallisen ja kulttuurisen kontekstin kautta.

Sosiaaliseen konstruktionismiin perustuva näkökulma ei ole sukupuolitutkimuksessa tavallinen. Psykologian saralla paljon käytetympi lähtökohta on ollut differentiaalipsykologinen näkemys, jonka kautta tutkimuksen painopistealueeksi on muodostunut sukupuolten välisten erojen tutkiminen (Morawski, 1985, 1987). Sosiaalisen konstruktionismin mukainen näkemys voidaan nähdä osana postmodernia sosiaalipsykologiaa (Wahlström, 1992). Tämän viitekehyksen kautta sukupuolten välillä nähdyt eroavaisuudet ymmärretään puheessa tuotettuina ja sosiaalisesti ylläpidettyinä konstruktioina. Voidaan siis ajatella, että tällöin tutkimuksen tarkoituksena on nähdä sukupuolierojen 'taakse' niiden sosiaaliseen tuottamisprosessiin. Tutkimuksen tarkoituksena ei siis ole ottaa kantaa siihen, mitä 'perimmäiset' biologiaan perustuvat sukupuolierot sitten voisivat olla. Käytännössä lienee edes mahdotonta erottaa sukupuolta biologisena ja sukupuolta sosiaalisena toisistaan, koska ihmisen kehittyminen sukupuolensa edustajaksi on aina sekä biologinen, että erityisesti sosiaalinen prosessi (Garfinkel, 1967; Lott 1985; Morawski, 1985, 1987).

Diskurssianalyttinen lähestymistapa mahdollisti tutkittavan aineiston analyysin tutkijalle mielekkäällä tavalla. Sen avulla oli mahdollista 'päästä käsiksi' puhekäytäntöjen todellisuutta luoviin konstruktioihin ja tehdä näkyväksi niiden "vakiintuminen ja vaihtelu" (Jokinen ym., 1993, 19). Puhekäytäntöjen analysoiminen ei ole ominaisuuksien mekaanista kirjaamista vaan "perusteltua tulkintaa, joka perustuu tutkijan ja aineiston väliseen vuoropuheluun" (Jokinen ym., 1993, 28). Tutkija osana sosiaalista todellisuutta ei samanaikaisesti voi olla irrallaan siitä. Tästä syystä myös tutkijan toiminta on sidoksissa kulttuurisiin normeihin ja käytäntöihin ja analyysissään hän väistämättä tulee käyttäneeksi omaa "kulttuurista pääomaansa" (Jokinen ym., 1993, 230) sekä teoreettista alan tuntemustaan tulkintoja tehdessään.

Tämän tutkimuksen tuloksissa painottuvat puheenkäytön ideologiset seuraukset. Jo tutkimukselle asetettujen kysymysten kautta aineistoa on lähdetty tarkastelemaan epätasa-arvon tuottamisen näkökulmasta. Tästä syystä tutkimusta ei voida pitää moraalista ja poliittisesta positiosta irrallaan olevana (Kurri, 1997). Tämän tyyppisen tutkimuksen tekemistä voidaan kuitenkin perustella sillä, että tekemällä näkyväksi sukupuolen sosiaalisia tuottamisprosesseja ja kyseenalaistamalla niiden oikeutusta, voidaan myös mahdollistaa niiden uudelleenmäärittely (West & Zimmerman, 1987).

Eryityisesti tutkimuksessa, jossa puheen käytöllä voidaan osoittaa olevan negatiivisia seurauksia, on erittäin tärkeää ottaa huomioon se, että tehdyt tulkinnat ovat perusteltavissa aineistosta löydettävissä olevilla puhekäytännöillä (Jokinen ym., 1993). Tässä tutkimuksessa tulosten luotettavuuteen on pyritty useilla tavoilla. Tutkijan tulkintatyön sitoutuminen aineiston merkityksiin tulee esille tulososion teknisessä rakentamisessa siten, että analyysissä muodostetut käsitykset on liitetty yhteen niiden lähtökohdista olleiden tekstiotteiden kanssa. Tämän lisäksi analyysin jokaisessa vaiheessa on käytetty ulkopuolisia lukijoita, joiden kanssa analyysin kulusta on keskusteltu. Tutkimuksen tulosten kohdalta on pyritty siihen, että tutkijan konstruoimat tulkintatavat ovat sellaisia, että myös muut voivat nähdä ne samanlaisina. Tätä tutkimuksen validointikeinoa on painottanut muunmuassa Kvale (1989).

Kun tässä tutkimuksessa puhuttiin naisten siirtymisestä perinteisille miesten aloille, oli kaikissa keskusteluissa peruslähtökohtana myönteinen suhtautuminen tähän

ajatukseen. Keskustelujen kulun analyysissä ilmeni kuitenkin useita sellaisia puhekäytäntöjä, jotka ovat seurauksiltaan päinvastaisia. Voidaankin ajatella, että nykyisessä suomalaisessa yhteiskunnallisessa 'ilmapiirissä' on tärkeää korostaa sukupuolten tasa-arvoisuutta ja yhdenvertaisuutta siitakin huolimatta, että toteutuneissa käytännöissä, esimerkiksi palkkauksessa ja työnjaossa tilanne saattaakin olla varsin päinvastainen. Muunmuassa Potter ja Wetherell (1992) ovat rasismia käsittelevässä tutkimuksessaan osoittaneet, että sinällään tasa-arvoiselta vaikuttavilla puhetavoilla voi olla epätasa-arvoa tuottavia seurauksia.

Tässä tutkimuksessa havaittiin, että puhujien tapa rakentaa käsityksiä naisista yleensä ja naisista työntekijöinä, perustui vahvasti biologisina nähtyihin sukupuolidikotomioihin. Tämän kautta naisten nähtiin omaavan tiettyjä ominaisuuksia jo sukupuolensa perusteella. 'Sukupuoli biologisena dikotomiana' -puhetapaa voidaankin hyvällä syyllä pitää aineiston hegemonisena puhekäytäntönä. Siinä muodostetut käsitykset esiintyivät itsestäänselvinä ja luonnollisina 'tosiasioina', joita ei kyseenalaistettu (ks. Jokinen & Juhila, 1993). Puhetavassa muodostettuja käsityksiä myös liitettiin tukemaan muita puhetapoja. Esimerkiksi täydellisen tasa-arvon mahdottomuutta 'tasa-arvon määrittely' -puheessa perusteltiin juuri sillä, että naisten ja miesten välillä 'on' eroja. Merkillepantavaa on, että biologista determinismia ilmeni kaikissa osa-aineistossa, siis myös naisopiskelijoiden puhekäytännöissä. Biologisen determinismin, jossa naiseen liitetään määritteitä tarkka, tunnollinen, näppärä ja huolellinen, voidaan ajatella toimivan perinteistä työnjakoa ja työelämän epätasa-arvoa uusintavana. Lahelma (1992) on todennut, että naisten työtehtävät ovat usein yksitoikkoisempia, sidotumpia ja vähemmän itsenäisiä kuin miesten työtehtävät. Konstruoimalla nainen työntekijänä esimerkiksi tarkaksi ja huolelliseksi muodostetaan näkemys, jonka mukaan naiset ovatkin soveltuvia juuri sen tyyppisiin tehtäviin, joissa korostuu työtehtävän konkreettisuus ja suorittavuus, ei esimerkiksi suunnittelu ja johtaminen.

'Kasvatus sukupuolistajana' -puhetavassa käsitys sukupuolesta ja siihen liitetystä ominaisuuksista muodostui dynaamisemmaksi. Toisaalta kuitenkin tietyt sukupuoleen sidoksissa olevat kasvatuskäytännöt nähtiin niin vahvana normina, että niiden rikkominen saattaisi johtaa toimijan sosiaalisessa ympäristössään epänormaalkiksi määritetyksi. Esimerkiksi Jokinen (1996) ja Suoninen (1993) ovat käyttäneet käsitettä

odotushorisontti kuvaamaan niitä normatiivisia ja moraalisia odotuksia, joita toimijoille asetetaan. Siitäkin huolimatta, että periaatteessa kasvatukseen perustuvat sukupuolikäsitykset ovat dynaamisia verrattuna biologisen determinismin staattisuuteen, voi kasvatustoimia yhtä vahvana perinteiden uusintajana.

Sukupuolisopimuksen käsitteellä viitataan niihin sääntöihin, velvollisuuksiin ja oikeuksiin, joiden kautta miesten ja naisten väliset suhteet yhteiskunnassa rakentuvat (Rantalaiho, 1994). Tässä tutkimuksessa keskusteluissa ilmeni puhetta, jossa tarkoitukseksi konstruoitui sukupuolisopimuksen ja naisen paikan määrittäminen. 'Sukupuolisopimus naisen paikan määrittäjänä' -puhetavassa rakentui näkemys, jonka mukaan ensisijainen naisen paikka ja tehtävä on hoivan tuottaminen perheessä. Puheessa siis uusinnettiin perinteistä käsitystä naisten työstä ja tehtävistä, samalla kun naisten palkkatyöstä muodostettiin ehdollinen oikeus. Julkunen (1994) on todennut, että naisten oikeus ansiotyöhön ei ole koskaan ollut samalla tavalla itsestäänselvyys kuin miesten oikeus. Tämän tutkimuksen sukupuolisopimuksen määrittely osoittaa samansuuntaista ajattelutapaa.

Naisten soveltuvuudesta perinteisille miesten aloille rakentui hieman erilaisia näkemyksiä eri keskusteluissa. Erityisesti työnantajapuolella ongelmaksi nähtiin monien työtehtävien raskaus. Toisaalta opettajien puheessa painottui se, että työtehtävien tulee lähestyä perinteisillä naisten aloilla olevaa työtapaa. Tällä viitattiin lähinnä koneelliseen tehdastyöhön. Naisoppilaiden puheessa taas painottui koulutuksen merkitys työn osaamisessa. Kaikenkaikkiaan on mielenkiintoista se, että keskusteluissa tapa katsoa työelämän vaatimuksia muodostui todella kapeaksi. Naisten perinteiset alat näyttäytyivät yksinkertaisena tehdastyönä, jonka kautta oli 'helppo' määrittää tietyt perinteisten miesten alojen työtehtävät naisille muunmuassa liian raskaiksi. Huomioon ei otettu sitä, että myös perinteisillä naisten aloilla on fyysisesti raskaita työtehtäviä, kuten esimerkiksi hoitoapulaisen ja siivoojan ammatit. Yleisemmällä tasolla kapea näkemys ammattialoihin voi ylläpitää esimerkiksi palkkaeroja; vaikka samasta työstä maksettaisiin sama palkka, ei huomioon oteta eri ammattialojen välisiä palkkauseroja. Esimerkiksi Blum (1987) ja Brenner (1987) ovat todenneet, että sama palkka samasta työstä ei vielä välttämättä samanarvoista eri sukupuolia, koska tällöin kuitenkin edelleen ylläpidetään työmarkkinoiden hierarkkista työnjakoa ja -palkkaeroja.

Naisten ammatinvalinnan konstruoitumisessa rakentui eri ryhmien välille sisäisen toimijuuden ja ulkoapäin ohjatuksi tulemisen ristiriita. Toisaalta naisten puheessa korostui vahva kiinnostus perinteisille miesten aloille kouluttautumiseen, usein näillä aloilla vallitsevan keskimääräisesti paremman palkkatason ansiosta. Toisaalta työnantajien näkemyksissä painotettiin vahvasti sitä, että naisten 'aito' kiinnostus alaan on jotakin muuta kuin palkka. Perinteisten miesten alojen työtehtävistä kiinnostunut nainen toivotettiin tervetulleeksi. Samalla kuitenkin vahvistettiin näkemystä, jonka mukaan aidosti kiinnostuneet ammatinvalitsijat ovat nuoria, jotka hankkivat ensimmäistä ammattiaan. Opettajien puhe tukeutui vahvasti biologiseen determinismiin ja tätä kautta heidän puheessaan konstruoitui näkemys, jonka mukaan naiset eivät voi olla todella kiinnostuneita perinteisistä miesten aloista, koska se on vastoin heidän 'luontoaan'.

'Nainen itsenäisenä toimijana - pelinappulana' puhetavalla on useita seurauksia. Ensiksikin naisten siirtyminen perinteisille miesten aloille konstruoituu ehdolliseksi: vain aidosti kiinnostuneet ja nuoret naiset ovat ns. miesten aloille todellisen kiinnostuksen vuoksi haluavia. Tällaista perustelua voidaan käyttää esimerkiksi legitimoimaan keski-ikäisten ja sitä vanhempien naisten työelämästä syrjäytymistä, mikä näyttää tämänhetken yhteiskunnassa yleiseltä. Toiseksi perinteisille miesten aloille hakeutuvat naiset voidaan nähdä pelinappuloina, joihin viranomaistahot kuten työvoimaviranomaiset kohdistavat tiettyjä toimenpiteitä kulloisenkin työvoimapolitiikan mukaisesti ilman, että naiset voisivat itse tehdä aktiivisia valintoja. Opettajien vahva näkemys siitä, että 'oikeasti' naiset eivät voi haluta perinteisille miesten aloille myös kyseenalaistaa voimakkaasti olemassaolevan Naiset miehille aloille- koulutuksen mielekkyyden kuinka menestyksekkästä voi olla sellainen koulutus, jonka toteuttajat eivät itse kannata koulutuksen tavoitteenasettelua. Puhetavan käytössä tulee naisten osalta selkeästi ilmi, että kaikki varaukset, joita heidän siirtymiselleen niin sanotuille miesten aloille rakennetaan aiheuttavat sen, että naiset kokevat tarpeelliseksi selittää toimintaansa. Näyttäisikin siis siltä, että yhteiskuntamme näennäisestä tasa-arvoisuudesta huolimatta naisten siirtyminen perinteisille miesten aloille nähdään edelleen erilaisuutena. Suonisen (1993) mukaan tilanteissa, joissa henkilö katsoo toimintansa olevan vastoin moraalisia ja/tai normatiivisia odotuksia, kokee hän velvollisuudekseen selittää toimintaansa. Tässä

tutkimuksessa naisten tapa selittää valintaansa oli oman itsen konstruoiminen 'erilaisena' naisena suhteessa 'tavallisiin', siis perinteisillä naisten aloilla toimiviin naisiin nähden.

Tämän tutkimuksen puitteissa näyttäisi siltä, että naisten siirtymiseen perinteisille miesten aloille pätee sama vaatimus sopeutua valtakulttuuriin kuin esimerkiksi maahanmuuttajien kohdalla. Osoittamalla pätevyytensä ja toimimalla vielä hiukkasen paremmin kuin miehet voi nainen 'lunastaa' paikkansa työkuulttuurissa ja tulla hyväksytyksi. Työyhteisöissä olemassaolevia normeja ja käytäntöjä ei tällöin aseteta kyseenalaiseksi.

Kaikenkaikkiaan tasa-arvo rakentuu tässä aineistossa paljon monisärmäisemmäksi käsitteeksi kuin millaisena se yleensä julkisessa keskustelussa esitetään. Siihen suhtautuminen perustuu tasa-arvon rakentamiseen kahden toisistaan poikkeavan, ulkoisen ja sisäisen merkityksen varaan. Tällöin tasa-arvon periaatteellinen kannatus on vastaamista lakien ja yhteiskunnallisen 'ilmapiirin' asettamiin odotuksiin. Tasa-arvon mieltämisellä sisäiseksi, ihmisen henkilökohtaiseksi 'mielipiteeksi' voidaan kuitenkin samanaikaisesti legitimoida päinvastaista näkemystä - 'pinnan alla' jokainen voi ajatella tasa-arvosta mitä haluaa. Esimerkiksi Faludi (1992) on todennut, että poliittisilla oikosuhdanteilla ja taloudellisilla taantumilla on kautta aikain ollut naisten itsenäisyyttä heikentävä vaikutus. Hyvällä syyllä voidaankin pohtia sitä, onko tasa-arvoajattelun sitoutuminen sen ulkoiseen, ei sisäiseen merkitykseen yksi niistä tekijöistä, joiden vuoksi vaikeissa yhteiskunnallisissa tilanteissa tasa-arvon kannattaminen laimenee. Kun yhteiskunta ei tällöin aseta, esimerkiksi työttömyyden vuoksi yhtä voimakkaita odotuksia tasa-arvon suhteen, saavat tasa-arvon vastaiset näkemykset 'luvan' tulla esiin.

Siitä huolimatta, että tutkimukseen osallistuneet ryhmät rakensivat paljon sellaista puhetta, joka seurauksiltaan eriarvoistaa sukupuolia, on aineistosta löydettävissä myös sellaista puhetta, joka murtaa perinteisiä käsityksiä ja erityisesti biologisen determinismin valtaa. Sukupuolen mukaan jakaantuneiden työmarkkinoiden ja erilaisten tehtävien käsittäminen tulkinnanvaraisena sopimuksena ja näkemys siitä, että työmarkkinat hyötyvät sekä horisontaalisesta että vertikaalisesta tasa-arvoistumisesta, on varmasti jo yksi askel kohti tätä tasa-arvoistumista. Kuitenkaan tässä tutkimuksessa esiin tulleita epätasa-arvoistavia puheikäytäntöjä ei voida kovin helposti jättää huomioitta. Filosofian tohtori Juti totesi äskettäin (6.2.1998) Helsingin Sanomien mielipidepalstalla,

että rassistista kohtelua ei voi ansaita vaan syrjityksi tuleminen perustuu aina johonkin sellaiseen ominaisuuteen ihmisessä, johon hän ei itse voi vaikuttaa. Sukupuolen näkeminen ominaisuutena, joka olemassaolollaan väistämättä tuottaa tietynlaisia seurauksia, on erittäin vankka epätasa-arvon legitimoimisen keino. Tämän tutkimuksen valossa näyttäisi siltä, että naisten siirtyminen perinteisille miesten aloille ei välttämättä vielä sinällään tasa-arvoista sukupuolia. Kenties keinona voisi olla laajemman kulttuurisen sukupuolidiskurssin muuttuminen siten, että puhuttaisiinkin enemmän tasa-arvoisista ihmisistä kuin tasa-arvoisista sukupuolista, ilman kahtiajakoa.

Tämän tutkimuksen perustan muodostanut kolmen erilaisen osa-aineiston materiaali oli niin laaja, että se mahdollistaisi myös monia muita tarkastelun painopiste-alueita kuin mitä tässä tutkimuksessa on valittu. Erityisen mielenkiintoista olisi tarkastella vielä perusteellisemmin sitä, millä tavalla puhetapojen variaatio suhteutuu puheen vuorovaikutuskontekstiin eri osa-aineistoissa. Tällöin voitaisiin tehdä näkyväksi niitä tilannekohtaisia sääntöjä ja normeja, jotka määrittävät sitä mistä puhutaan ja millä tavoin. Tässä tutkimuksessa näihin seikkoihin on kiinnitetty vain vähän huomiota. Toinen mielenkiintoinen tutkimusaihe työelämä- ja sukupuolitutkimuksessa jatkossa, voisi tämän tutkimuksen perusteella olla muualla yhteiskunnassa käydyt keskustelut naisten perinteisille miesten aloille siirtymisestä. Tällöin voitaisiin erityisesti tarkastella sitä, onko myös niissä havaittavissa samantyyppisiä puhekäytäntöjä kuin tässä tutkimuksessa.

LÄHDELUETTELO

- Acker, J. (1990) Samanarvoinen työ. Tampere: Vastapaino.
- Allén, T. (1990) Sukupuolen mukaan eriytynyt ammattirakenne ja palkkaerot. Tilastotieteen tutkimuksia 169. 9-22. Helsinki.
- Blum, L. M. (1987) Possibilities and Limits of the Comparable Worth Movement. *Gender and Society*, 1 (4), 380-399.
- Brenner, J. (1987) Feminist Political Discourse: Radical Versus Liberal Approaches to the Feminization of Poverty and Comparable Worth. *Gender and Society*, 1 (4), 447-465.
- Faludi, S. (1992) Backlash. The Undeclared War Against Women. London: Vintage.
- Foucault, M. (1980) Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977. Brighton: Harvester Press.
- Garfinkel, H. (1967) Studies in Ethnomethodology. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.
- Gavey, N. (1989) Feminist Poststructuralism and Discourse Analysis: Contributions to Feminist Psychology. *Psychology of Women Quarterly*, 13, 459-475.
- Gergen, K. J. (1985) The Social Constructionist Movement in Modern Psychology. *American Psychologist*, 40 (3), 266-275.
- Gergen, K. J. (1989) Warranting Voice and the Elaboration of Self. Teoksessa Shotter, J. & Gergen, K. J. (Eds.) *Texts of Identity* (pp. 70-81). London: Sage.
- Gergen, K. J. (1993) *The Saturated Self: Dilemmas of Identity in Contemporary Life*. USA: Basic Books.
- Hirdman, Y. (1992) Introduktion. I Åström, G. & Hirdman, Y. (Red.) *Kontrakt i kris* (s. 7-14). Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Jokinen, A. (1996) Asunnottomat miehet ja kodittomat naiset: Asunnottomuuden sukupuolisidonnaiset tulkinnat. Teoksessa Jokinen, A. & Juhila, K. (toim.) *Merkitykset ja vuorovaikutus: Poimintoja asunnottomuuspuheiden kulttuurisesta virrasta* (s. 161-183). Tampereen yliopisto. Acta Universitatis

- Tamperensis. Julkaisusarja A: 510.
- Jokinen, A. & Juhila, K. (1991) Diskursseja rakentamassa. Näkökulma sosiaalisten käytäntöjen tutkimiseen. Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan laitos. Tutkimuksia. Julkaisusarja A: 2.
- Jokinen, A. & Juhila, K. (1993) Valtasuhteiden analysoiminen. Teoksessa Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (toim.) Diskurssianalyysin aakkoset (s. 75-108). Jyväskylä: Vastapaino.
- Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (1993) Diskursiivinen maailma: Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (toim.) Diskurssianalyysin aakkoset (s. 17-47). Jyväskylä: Vastapaino.
- Juhila, K. (1993) Miten tarinasta tulee tosi: Faktuaalistamisstrategiat viranomaispuheessa. Teoksessa Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (toim.) Diskurssianalyysin aakkoset (s. 151-188). Jyväskylä: Vastapaino.
- Julkunen, R. (1994) Julkinen sektori ja sukupuolisopimus. Teoksessa Koljonen, K. (toim.) Hyvinvointivaltio ja sukupuolisopimuksen murtaminen. Keskustelu-aloitteita (s. 12-27). Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Kauppinen, K., & Veikkola, H. K. (1997) Tasa-arvoistuvat työyhteisöt. Helsinki: Työterveyslaitos, Työsuojeluhallinto.
- Kvale, S. (1989) To validate is to question. In Kvale, S. (Ed.) Issues of validity in qualitative research (pp. 73-92). Lund: Studentlitteratur.
- Kurri, K. (1997) Lesbovanhemmuuden diskursiivinen rakentuminen psykologien ryhmäkeskustelussa. Jyväskylän yliopisto. Psykologian pro gradu -tutkielma.
- Lahelma, E. (1992) Sukupuolten eriytyminen peruskoulun opetussuunnitelmassa. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitos. Tutkimuksia 132.
- Laitila, A. & Wahlström, J. (1993) Kertomus, diskurssi ja keskustelu - perheterapeuttinen näkökulma psykoterapioiden integraatioon. *Psykologia*, 28, 432-440.
- Lott, B. (1981) A feminist critique of androgyny: Toward the elimination of gender attributions for learned behavior. In Mayo, C. & Henley, N. M. (Eds.) *Gender and nonverbal behavior* (pp. 171-180). New York: Springer.

- Lott, B. (1985) The Potential Enrichment of Social/Personality Psychology Through Feminist Research and Vice Versa. *American Psychologist*, 40 (2), 155-164.
- Morawski, J. G. (1985) The measurement of masculinity and femininity: Engendering categorical realities. *Journal of Personality*, 53 (2), 196-218.
- Morawski, J. G. (1987) The Troubled Quest for Masculinity, Femininity, and Androgyny. In Shaver, P. & Hendrick, C. (Eds.) *Sex and Gender. Review of Personality and Social Psychology* (pp. 44-69). USA: Sage.
- Nurmi, K. (1996) Sukupuolten tasa-arvo ja hyvinvointivaltiomallit: Tuotosten näkökulma. Turun yliopiston sosiaalipolitiikan laitos. Julkaisusarja B: 9.
- Tasa-arvotyöryhmän raportti. (1989) Palkansaajakeskusjärjestöt. Helsinki: Pt-paino.
- Potter, J. & Wetherell, M. (1987) *Discourse and Social Psychology*. London: Sage.
- Rantalaiho, L. (1994) Sukupuolisopimus ja Suomen malli. Teoksessa Anttonen, A., Henriksson, L. & Nätkin, R. (toim.) *Naisten hyvinvointivaltio* (s. 9-30) Tampere: Vastapaino.
- Shotter, J. (1993) *Cultural Politics of Everyday Life: Social constructionism, rhetoric and knowing of the third kind*. Buckingham: Open university press.
- Silverman, D. (1985) *Qualitative Methodology and Sociology: Describing the Social World*. Aldershot: Gower.
- Summa, H. (1989) *Hyvinvointipolitiikka ja suunnitteluretoriikka: Tapaus asuntopolitiikka*. Yhdyskuntakuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja. Julkaisusarja A: 17. Espoo.
- Suoninen, E. (1992) *Perheen kuvakulmat: Diskurssianalyysi perheenäidin puheesta*. Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipolitiikan laitos. Tutkimuksia. Julkaisusarja A: 24.
- Suoninen, E. (1993) Kielen käytön vaihtelevuuden analysoiminen. Teoksessa Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (toim.) *Diskurssianalyysin aakkoset* (s. 48-74). Jyväskylä: Vastapaino.
- Tilastokeskus (1994) *Naiset ja miehet Suomessa 1994. Elinolot 1994: 2*.
- Wallston, B. S. (1981) What are the questions in psychology of women? A feminist

- approach to research. *Psychology of Women Quarterly*, 5, 597-617.
- Wahlström, J. (1992) Merkitysten muodostuminen ja muuttuminen perheterapeuttisessa keskustelussa: Diskurssianalyttinen tutkimus. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research*, 94.
- West, C. & Zimmerman D. H. (1987) Doing gender. *Gender and Society* 1 (2), 125-151.
- Wetherell, M. & Potter, J. (1992) *Mapping the Language of Racism: Discourse and the Legitimation of Exploitation*. Cornwall: Harvester Wheatsheaf.
- Wooffitt, R. (1993) *Analysing Accounts*. In Gilbert, N. (Ed.) *Researching Social Life* (pp. 287-305). London: Sage.

